

'IK HEB M'N RODE DAS MAAR THUISGELATEN...'

Beschouwing bij en letterlijke tekst van het buitengewoon congres van de PvdA over de kabinetsformatie, 9 september 1981 te Utrecht

R.A. Koole

De PvdA-congressen van 1981 ademden duidelijk een andere sfeer dan die in de Tweede helft van de jaren zestig en de jaren zeventig. De 'beredans' van Van der Louw in 1969 bij de verkiezing in het partijbestuur van H. Lammers, eveneens een 'Nieuw-Linkser', leek op het februari-congres heel erg ver weg. Vrij Nederland constateerde: "Als in de dagen van Evert Vermeer en Ko Suurhoff had het partijbestuur een ijzeren greep op zijn leden".¹ Donderspeeches van partijcoryfeeën om een weerbarstig partijcongres tot de orde te roepen bleken niet nodig. De congresgangers schikten zich, wanneer het er op aan kwam, in de voorstellen van het bestuur. Toch wil dit niet zeggen dat alle vernieuwing van de voorgaande jaren teruggedraaid was. Integendeel, de (falende) polarisatiestrategie, het nieuwe politieke ethos en het streven naar interne democratisering hadden hun uitwerking niet gemist.² Volgens Tromp waren de onbedoelde gevolgen hiervan vaak nadelig (bijvoorbeeld: interne democratisering heeft geleid tot externe oligarchisering) en werden zij lange tijd door het establishment van de partij ontkend.³ Vooral na het 'drama' van de kabinetsformatie in 1977 lijkt hierin een zekere kentering op gang te zijn gekomen. Toen, in oktober 1977, bemoeide de partijraad, die formeel slechts een adviserende taak heeft, zich rechtstreeks met het verloop van de kabinetsformatie. Hierdoor en door het feit dat het partijbestuur aan deze raad de status van vervangend partijcongres gaf, werd de formatie enorm bemoeilijkt.

In 1981 was de opstelling van de partij een geheel andere. Het levendige, maar in feite volgzaam februari-congres besloot dat niet een partijraad, maar een buitengewoon congres de resultaten van de formatie pas na afloop zou toetsen. Slechts één afgevaardigde protesteerde: "als die formatie dan klaar is, zal zo'n congres niet de politieke moed hebben om het resultaat af te keuren".⁴ De verkiezingen en de formatie moesten in februari nog komen en daarom werden 'strijdpunten' geformuleerd. Deze strijdpunten waren in feite een selectie uit het verkiezingsprogramma 'Weerwerk', waaraan gedurende twee jaar in plaatselijke afdelingen en in landelijke organen op een nieuwe wijze aan was gewerkt.⁵ Twee van deze strijdpunten werden niet-onderhandelbaar genoemd: de sluiting van de kerncentrales en de weigering om kruisraketten te plaatsen.

De grote verkiezingsnederlaag van 26 mei 1981 dwong de partij de tweede viool te spelen bij de onderhandelingen. Zelfs één van de "niet-onderhandelbare" strijdpunten, de sluiting van de kerncentrales, moest worden ingeslikt, hoewel voorzitter Van den Berg opriep tot deelname aan de actie 'Dodewaard moet sluiten'. Het 'strijdpunt' was een 'pijnpunt' geworden. Van den Berg zei hierover in Vrij Nederland: "Die negen zetels verlies hebben ons domweg gedwongen te kijken hoe we die strijdpunten nog het beste konden realiseren... Je kon niet meer alles binnenhalen wat je voor de verkiezingen gewild of ten dele zelfs beloofd had."⁶

Dit laatste is echter niet afhankelijk van een verkiezingsnederlaag of -overwinning. In het Nederlandse politieke systeem kan geen enkele partij een verkiezingsprogram zonder meer omzetten in een regeringsprogram. Coalitiepolitiek eist per definitie het doen van concessies. Voor "niet-onderhandelbare strijdpunten" is hierin geen plaats. De polarisatie-strategie, die juist op doorbreking van deze

coalitiepolitiek gericht was, had reeds gefaald.

De strijdpunten dienden daarom wellicht minder als basis voor coalitie-onderhandelingen dan als genoegdoening naar het partijkader en als wervingsinstrument in de verkiezingen.

Het formatie-akkoord, dat ter goedkeuring aan het buitengewoon congres op 9 september in Utrecht werd voorgelegd, was duidelijk een compromis dat tot stand was gekomen door onderhandelingen, waarin de PvdA niet de hoofdrol speelde. Het moest in zijn totaliteit aanvaard of verworpen worden. De PvdA-onderhandelaars mochten niet met extra 'eisen' worden opgezadeld. Het voorstel van het partijbestuur luidde dan ook als volgt: "Het buitengewoon congres van de Partij van de Arbeid op 9 september te Utrecht bijeen, bekrachtigt het voorstel van het partijbestuur om de Tweede Kamerfractie van de PvdA te machtigen toestemming te verlenen aan kandidaat-bewindslieden toe te treden tot het nieuw te vormen kabinet, op basis van de bereikte overeenstemming tussen de Tweede Kamerfracties van CDA, D'66 en PvdA."

Vele congresgangers waren teleurgesteld over het resultaat; sommigen kritiseerden het 'slikken of stikken' karakter van het partijbestuursvoorstel. Uit de discussies, die de avond tevoren in de met spoed bijeengeroepen afdelingen waren gehouden, was echter al gebleken dat het voorstel het zou halen. De stemming van de partij was in mineur. Van der Louw zei hierover in een interview: "Vóór de verkiezingen die overdreven eisen en nu dan die overdreven nederigheid. Ik vind die omslag te groot."⁷ Maar het alternatief van de oppositie durfde vrijwel niemand aan. 'Vechten in het kabinet' leek het minste van twee kwaden.

De frustratie van het congres, het hoogste orgaan in de partij, was begrijpelijk, omdat, zo constateert De Volkskrant, "simpele eisen van progressieve herkenbaarheid on-

voldoende zijn gehonoreerd".⁸ Wellicht heeft ook de nieuwe manier, waarop het verkiezingsprogramma opgesteld werd, hiermee te maken. De grotere mobilisatie en inspraak van leden verhoogt immers de identificatie met de programma-punten en bijgevolg de frustratie, wanneer deze slechts ten dele in het regeerakkoord herkenbaar zijn. Deze identificatie wordt bij de amateur-politici van het congres minder gecompenseerd door de ervaringen met de weerbarstige politieke realiteit, dan bij de 'professionals' aan de partijtop en in de Kamerfracties. Dat het partijbestuursvoorstel uiteindelijk toch aanvaard werd zou te maken kunnen hebben met een toenemend 'verantwoordelijkheidsgevoel' in de congressen, doordat de kern ervan meer is gaan bestaan uit plaatselijke bestuurders.⁹ Maar ook de gewijzigde politieke en economische omstandigheden kunnen hieraan debet zijn.

Enkele zaken vielen op bij dit congres: boosheid omtrent het ontbreken van vrouwelijke kandidaat-ministers; de roep geen verdere concessies te doen op punten als de kernbewapening en de koopkracht van de minimum-inkomens. Nieuw was het applaus van het congres voor de suggestie in de toekomst de VVD minder nadrukkelijk van samenwerking uit te sluiten.¹⁰ Of dit een teken is van 'nieuw realisme' of juist van 'utopisme' in de partij-politieke verhoudingen, zal in de toekomst blijken.

In de hierna volgende letterlijke teksten van het partijcongres is de teleurstelling en de confrontatie van congres met partijbestuur en fractie duidelijk waarneembaar. Ook de zogenaamde 'minuten-democratie' van PvdA-congressen wordt in dit document geïllustreerd: de meeste sprekers krijgen slechts één minuut spreektijd. Om wille van de ruimte zijn de teksten van moties en amendementen niet opgenomen. Alleen daar waar ze uit de context niet duidelijk worden en ze toch belangrijk zijn voor verder begrip van

de discussie, worden ze nader aangeduid.

Noten

1. J. van Tijn en M. van Weezel, "De socialisten staan weer helemaal klaar om te regeren - met wie dan ook" in: *Vrij Nederland*, 7 maart 1981
2. Zie voor een beschrijving en analyse van dit veranderingsproces binnen de PvdA: B. Tromp, "De Partij van de Arbeid in de jaren tachtig" in: *Beleid en Maatschappij*, oktober 1981; en A. Peper, "De verbeelding aan de macht (1970-1980)" in: J. Bank en S. Temming, *Van brede visie tot smalle marge* (Alphen aan den Rijn, 1981), pp. 202-232
3. B. Tromp, a.w.
4. J. van Tijn en M. van Weezel, a.w.
5. Zie voor een verslag van deze nieuwe methode: A.P.M. Lucardie, "Meningsvorming binnen de PvdA", in: *Jaarboek 1980*, Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, pp. 107-115
6. Gesprek van M. van Weezel met Max van den Berg in: *Vrij Nederland*, 17 oktober 1981
7. *Het Vrije Volk*, 9-9-1981
8. *De Volkskrant*, Ten Geleide, 10-9-1981
9. Zie J. van Tijn en M. van Weezel, a.w.
10. Deze suggestie vinden we ook bij: K. Koch in: *Socialisme en Democratie*, oktober 1981, pp. 481-482

documentbijlage: teksten buitengewoon congres PvdA over de
kabinetsformatie, 9 september 1981 te Utrecht

Na de opening door het presidium van het congres voerden eerst de partijvoorzitter Max van den Berg en fractievoorzitter in de Tweede Kamer, Joop den Uyl het woord, ter nadere toelichting van de door het Partijbestuur opgestelde schriftelijke verantwoording over het gevoerde beleid met betrekking tot de kabinetsformatie. Vervolgens kreeg de zaal het woord in een eerste sprekersronde. Van den Berg en Den Uyl reageerden hierop. Na een tweede sprekersronde en de reacties van partij- en fractievoorzitter, volgden de stemmingen in een snel tempo.

Daarop richtte Den Uyl een dankwoord tot de zaal en stelde de kandidaat-ministers en staatssecretarissen voor. Ongeveer drie uur na de opening sloot het presidium het congres af.

Van den Berg (perstekst):

Voorzitter, kongres. Gisteravond vergaderden ruim 700 afdelingen in het land, vanavond beslist u als afgevaardigden over het formatieresultaat. Wat voor Van Agt applaus, achterban of roerig-volk-je heet, is bij ons gewoon partijdemokratie; verantwoording afleggen en uiteindelijk tot een verantwoorde keuze komen. Dit buitengewoon kongres is niet bijeen geroepen als applaus-machine of ja-knikker. Het hoogste orgaan van de PvdA is hier bijeen om na een maandenlange strijd de resultaten te toetsen en te kiezen tussen regeringsdeelname of oppositie. Ik wil graag enkele opmerkingen maken over het voorstel van het partijbestuur. Ik beperk me daarbij tot twee centrale vragen. Allereerst, vanuit welke positie kunnen we onder de huidige maatschappelijke omstandigheden onze korte en lange termijn doelstellingen het beste realiseren? Ten tweede, vanuit welke positie versterken we de progressieve machtsvorming op dit moment het meest, regeren of oppositie? Als we de antwoorden op die vragen willen vinden moeten we kijken naar

- de mogelijkheden van een maatschappelijke strategie;

- de positie van de partij;
- het programma Weerwerk.

Voor de PvdA zijn bestuurlijke macht en progressieve machtsvorming in de maatschappij onlosmakelijk met elkaar verbonden. We moeten vaststellen dat in de huidige politieke situatie een maatschappelijke strategie effectiever gevoerd kan worden met socialisten in een kabinet. Niet voor niets heeft de FNV, die een sleutelrol speelt in de strijd voor progressieve maatschappijhervorming, keer op keer benadrukt dat er PvdA-ministers in een kabinet moeten komen. Niemand is ontgaan, dat ondanks het verzet van progressieve partijen en vakbeweging, ondanks de talloze massale demonstraties, rechts gewoon-door-re-geer-de. De PvdA kon nog zoveel praten met de vakbeweging, feit was dat het perspectief op reëel beleid, op een echt samenspel tussen regering en vakbeweging volledig ontbrak. De Tweede Kamerfractie heeft de afgelopen vier jaar werkelijk van alles geprobeerd. Maar het rechtse sociale beleid viel niet te doorbreken. De regering Van Agt/Wiegel zette haar "sociale partner" aan de kant. Dat leidde tot moedeloosheid en verzwakte het verzet.

De PvdA in de regering is een waarborg voor een ander beleid en bevordert de kansen op een progressief politiek klimaat. Want socialistiese ministers hebben niet alleen een grote invloed op de inhoud van het regeringsbeleid. Hun aanwezigheid in een kabinet is van verderstreckende betekenis. Socialisten in de regering: dat betekent een directe verbinding tussen maatschappelijke strijd en regeringsbeleid. Dat is de uitdaging waar we als PvdA voor staan. Want we hebben daarmee de mogelijkheden om de ontstane moedeloosheid te doorbreken en perspectief te bieden aan al die mensen en organisaties die zich inzetten voor die zelfde maatschappelijke strijd. De politieke strijd binnen het kabinet vergroot de spanning en de druk, waardoor de noodzaak van voortdurende maatschappelijke actie wordt onderstreept.

Een voorbeeld ter illustratie: de maatschappelijke strijd voor

de sluiting van kerncentrales. Als oppositiepartij kunnen wij natuurlijk vrij gemakkelijk samenwerken met de anti-kern-energiebeweging. Maar de akties zouden steeds gevolgd worden door slechte voorstellen van een rechts kabinet en verloren stemmingen in de Kamer. Steeds grotere delen van de milieubeweging vervreemden zo van de politieke democratie. Maar nu biedt deelname aan een kabinet uitzicht op een serieus politiek gevecht en op een positief resultaat: Borssele en Dodewaard dicht! Het is dus alleszins gerechtvaardigd om onze strijd in het parlement en in het kabinet ook hier te verbinden met maatschappelijke aktie. Vandaar onze steun voor de geweldloze en symbolische aktie komende week in Dodewaard. Het is laf en onterecht van rechts om de PvdA ondemokraties handelen te verwijten, terwijl wij juist op deze manier daadwerkelijk opkomen voor de parlementaire democratie. Want parlementaire democratie dat is niet alleen: het parlement beslist uiteindelijk. De betrokkenheid van mensen en organisaties bij die beslissing is een absolute voorwaarde voor het voortbestaan van en het vertrouwen in die politieke democratie.

Herstel van de waarde van de politiek, burgers en opinie erbij betrekken, keuzes laten zien, juist als compromis kabinet, niet toedekken maar toelichten, niet verdoezelen maar kans op succesvolle maatschappelijke strijd bieden, dat is waarom een regering met socialisten, zelfs onder deze moeilijke omstandigheden, er toch komen moet.

Wie kiezers niet alleen vóór, maar ook na de verkiezingen serieus wil nemen, dient bij de afweging regeren of oppositie, ook de positie van die kiezers in de gaten te houden. De problemen van alle dag, de gasprijzen, de uitkeringen, de huursubsidie en de koopkracht worden door vele mensen als een soort niet te bestrijden natuurrampen gezien. De "wij kunnen er ook niets aan doen" houding van het kabinet Van Agt/Wiegel heeft die opvatting versterkt. Dat slaat ook op ons terug, dat hebben we bij de afgelopen verkiezingen gezien. Het is domweg een levensvoorwaarde voor onze partij te zorgen voor geloof in de politiek.

Dat bereik je alleen door de mensen te laten zien dat er wel degelijk iets aan te doen is. Dat er beleid ten grondslag ligt aan hun problemen en dat een ander beleid mogelijk is. Dan kan nu het beste met socialisten die niet alleen getuigen van hun idealen, maar ook vanuit een regering mensen motiveren en mobiliseren om samen met de PvdA stap voor stap voorwaarts te gaan.

In zijn voorstel geeft het Partijbestuur een oordeel over wat is ingeleverd, wat is binnengehaald en wat ongeregeld is gebleven. Ik ga dat niet herhalen. Onze pijnpunten liggen helder op tafel. Wat rest is een totaal-oordeel.

Mijns inziens heeft onze ingehouden opstelling naar buiten en onze harde en vasthoudende opstelling aan de onderhandelings-tafel, een aantal belangrijke sleutelposities opgeleverd en een aanvaardbaar programakkoord. De problemen voor de partij zitten niet op de eerste plaats in de bereikte program-overeenstemming, maar veeleer in de maatschappelijke en politieke krachtsverhouding in de uiterst beroerde economische situatie waaronder het moet worden uitgevoerd. De wijze waarop het akkoord tot stand is gekomen, het verzet van rechts, is ongetwijfeld een voorbode van de spannende periode die ons te wachten staat.

Twee voorbeelden: kernwapens, minima. Het Partijbestuur heeft in haar eindoordeel over oppositie of regeren overwogen dat: niet regeren voor 3 hoofdpunten van Weerwerk desastreus gevolgen zou hebben, gevolgen waarvan niet valt in te zien hoe onder de huidige omstandigheden de PvdA in de oppositie samen met het maatschappelijke veld, deze zou kunnen afwenden. De feiten spreken voor zich:

minima:

1981: -3%

regeerakkoord: ondergrens -1%

begr. 1982 (CDA-VVD) -3%

4 jaar lang

inkomensverdeling:

1982 (voorzien CDA, VVD)
 minima -3%
 bovenmodaal +2%

regeerakkoord: -1% tot minimum-
 loon -4 of bij een economische
 tegenvaller verdergaand

werkgelegenheid:

resultaat 4 jr. CDA/VVD-1982
 ± 500.000 werklozen
 geen werkgelegenheidsplan

regeerakkoord: gelijk oversteken
 grootscheeps werkgelegenheids-
 plan

kernwapens:

risiko van plaatsing
 kernwapens

feitelijk geen nieuwe
 kernwapens

Zo'n vergelijk klinkt wellicht defensief, maar het laat zien hoe groot de marges in krisistijd worden.

Weg van het defensief:

stadsvernieuwing;

hervorming sociale zekerheid: verzelfstandigen;

emancipatie;

decentralisatie.

Niet meer poen, wel minder ongelijkheid, meer oog voor emancipatie van de burgers en mede-bewind. Niet alles centraal, beroep op medewerking.

Kortom, de balans van oppositie òf regeren nu slaat positief uit ten gunste van regeren als het gaat om:

- maatschappelijke strategie;
- positie van de partij;
- program.

Het wordt niet makkelijk. Nationaal en internationaal is er tegenwind. Maar de sociaal-democratie is altijd weer opgebloeid als er perspektief was. Als er iets gebeurde, niet alleen op papier maar ook in de praktijk.

De afgelopen drie maanden leek de dagelijkse praktijk ver weg. Wie, als ik, intensief, van binnen uit het formatieproces

moest meemaken, vroeg zich vaak vertwijfeld af waar we mee bezig waren. Vijfmaal nee van het CDA, ruzie over schijnbare futiliteiten en iedere dag 500 werklozen erbij. En toch was er tegelijk de wetenschap dat rechts alles deed om - ondanks het verlies voor de zittende combinatie CDA/VVD, ondanks de wens van de kiezers - de PvdA buiten de regering te houden. En als het niet anders kon, dan alleen "als schild voor rechts". Daarom ons gevecht tegen bezuinigingen zonder werkgelegenheidsplan, tegen de poging de koopkracht van de minima niet te garanderen en pogingen om de sociale zekerheid op de tocht te zetten. De formatie is een bikkelhard gevecht van links tegen rechts geweest. Wie beseft dat we dit gevecht begonnen met 9 zetels verlies, met grote tegenzin bij velen in het CDA, met veel verzet van rechts, kan het resultaat van vandaag niet anders dan als een goed resultaat bezien, dat ons kansen biedt uit het dal te klimmen.

Van Thijn en Den Uyl verdienen daarbij bijzonder dank. Creatief, vasthoudend en overtuigd van hun opdracht. Ik dank hen voor de samenwerking en eensgezindheid, dat geldt ook voor de fractie, het Partijbestuur, de gehele partij; deze slag van 3 maanden was een slag tegen rechts en ze kon alleen gewonnen worden met steun van een eensgezinde partij.

Aan de partij, aan u, is het vanavond een duidelijk, onvoorwaardelijk ja of nee uit te spreken. Ik vraag u uit volle overtuiging om ja te zeggen.

Den Uyl (perstekst):

Kongres, partijgenoten. Op mij rust de taak aan u verantwoording af te leggen als voorzitter van de Tweede Kamerfractie van de Partij van de Arbeid en als onderhandelaar van het in de formatie gevoerde beleid.

De Partijraad in Den Bosch heeft ons gevraagd de totstandkoming te bevorderen van een kabinet CDA, PvdA en D'66. De fractie heeft uiteraard aan deze opdracht voldaan met de overweging dat de verkiezingsuitslag in redelijkheid geen ander kabinet met een parlementaire meerderheid mogelijk maakt, gelet op de

afspraken die òn de PvdA òn D'66 met de kiezers zijn aangegaan. Het alternatief, een rechts minderheidskabinet, dient zeker in de moeilijke omstandigheden van nu, volstrekt verworpen te worden.

De fractie is er in alle fasen van de formatie onafgebroken op uit geweest in de programsamenstelling van het te vormen kabinet zo veel mogelijk van ons eigen program opgenomen te krijgen. Als op verschillende momenten de afgelopen maanden de PvdA 'ja' en het CDA 'nee' heeft gezegd was dat niet omdat de PvdA gemakkelijk slikte of met weinig genoegen nam, maar veel meer als gevolg van de interne verhoudingen binnen het CDA, hetgeen ik thans niet behoef toe te lichten. We hebben in de onderhandelingen ook verzet geboden tegen vele pogingen om de PvdA en D'66 te scheiden en tegen de opzet om de PvdA te isoleren. Wij hebben i.h.b. bij de behandeling van het sociaal-ekonomisch beleid ook in het oog gehouden dat de vakbeweging in een periode van ekonomische teruggang in een uiterst moeilijke positie is gedrongen.

Het stond bij voorbaat vast dat op de grondslag van programonderhandelingen en samenstelling van het kabinet een nieuw, als zodanig duidelijk herkenbaar beleid, uit de bus moest komen. Naarmate dat in de programonderhandelingen ook duidelijker het geval was werd de beslissing om Van Agt te aanvaarden als premier van het nieuwe kabinet moeilijker. De bezwaren waren en zijn van zakelijk politieke aard. De fractie heeft nadat D'66 haar bezwaren had laten vallen ook Van Agt willen aanvaarden als toekomstig premier op grond van de afweging dat totstandkoming van het kabinet uiteindelijk niet mag afstuiten op een veto tegen één persoon.

De PvdA is op dat besluit niet meer teruggekomen. Zoals ik meen dat van het begin af de fractie in deze formatie een rechte lijn heeft getrokken : wij hebben de verkiezingen niet gewonnen, er moet nochtans een ander kabinet komen, de PvdA moet het nieuwe beleid programmatisch vastleggen.

Het kongres moet nu een beslissing nemen in een situatie waarin

in ons land de werkloosheid de 400.000 heeft overschreden en ook de komende maanden nog met sprongen zal toenemen. Een situatie waarin in de twee achterliggende jaren het nationaal inkomen is gedaald en wij na decennia van groei duidelijk in een periode van teruggang terecht zijn gekomen. Die teruggang van het totale nationaal inkomen in ons land en om ons heen leidt onverbiddelijk tot ombuigingen, dat zijn dus bezuinigingen en verlaging van inkomens. Wij hebben de aanpak van het kabinet Van Agt-Wiegel op dat punt gekritiseerd. Zijn er in de programkonklusies nu voldoende waarborgen gelegd voor een ander en beter beleid?

Wij vinden dat dit op een sprekende manier is gebeurd. In de eerste plaats is er een duidelijke koppeling gelegd tussen ombuigingen en inkomensmatiging enerzijds en een concrete invulling van het werkgelegenheidsbeleid anderzijds. Er is een kwantitatieve werkgelegenheidstaakstelling opgenomen. Er is vastgesteld dat er op korte termijn een werkgelegenheidsplan zal komen, waar het financiële sociaal-ekonomisch beleid op afgestemd moet worden. Ik sta hier niet met de pretentie dat een werkgelegenheidsplan op zichzelf - waarvoor ik een eerste verantwoordelijkheid zou dragen - wonderen kan verrichten. Ook dat heeft tijd en uitwerking nodig. En vooral ook medewerking. En een plan alléén zal de afbraak van de werkgelegenheid bij partikuliere bedrijven en bij de overheid niet kunnen stoppen. Maar in het regeerakkoord ligt wel besloten de afwijzing van de eenzijdige benadering die in Amerika en Engeland vandaag de dag opgeld doen en waarbij werkgelegenheidsherstel voornamelijk wordt verwacht van het kraphouden van de geldhoeveelheid, het hooghouden van de rente en het verlagen van overheidsuitgaven.

Er ligt in het program een duidelijke keuze besloten voor een ander beleid, waarin inkomensmatiging ook gekoppeld wordt aan meer zeggenschap van de werknemers en de vakbeweging in zaken van investering en werkgelegenheid.

Er zijn ook strikte normen gesteld voor het inkomensbeleid en

voor de bescherming van de laagste inkomens, van de minima, ook al is dat minder dan wij hadden gewild. Maar er is ook in de laatste fase van de besprekingen onder leiding van De Gaay Fortman nog eens vastgesteld dat het ook als het slecht gaat, geboden is vast te houden aan vermindering van het financieringstekort van de overheid, maar dat het even hard geboden is om vast te houden aan de verkleining van inkomensverschillen en de beperking van de inkomstenteruggang van de minima. Ook als het slechter gaat dan verondersteld, zal aan de werkgelegenheidstaakstelling worden vastgehouden. Dat is een enorme, dwingende opgave in de uiterst moeilijke economische omstandigheden, waarin dit kabinet gaat aantreden. Hier is de grondslag voor een ander beleid vastgelegd. Het behoeft geen betoog dat een begroting waaruit zou voortvloeien dat de laagste inkomens fors teruggaan en hogere inkomens nog iets zouden stijgen, drastisch gewijzigd zal moeten worden alvorens het de begroting voor het nieuwe kabinet kan zijn.

Over geen punt is zo moeilijk en diepgaand onderhandeld als het defensiebeleid en i.h.b. het terugdringen van de kernwapens. Het eindverslag van de informateurs Lubbers, De Koning en Van Thijn bevat op het punt van zowel het vraagstuk van de middellange afstandswapens als dat van substantiële vermindering van het aantal Nederlandse kerntaken, de regeling dat het kabinet op grond van zijn eigen oordeel tijdstip en inhoud van de besluitvorming bepaalt. En dat de fracties deze besluitvorming zullen beoordelen in het licht van hun programs. De fractie van de PvdA heeft in een verklaring van 4 augustus vastgesteld dat in het eindrapport van de informateurs geen koppeling is gelegd in de zin van "het een niet zonder het andere", tussen de substantiële vermindering van het aantal Nederlandse kerntaken en het vraagstuk van de middellange afstand kernwapens. Zij heeft vervolgens gekonkludeerd dat uit het rapport van de informateurs voortvloeit, dat dit najaar aan de bondgenoten gemotiveerd wordt uiteengezet waarom Nederland thans geen positief besluit terzake van de plaatsing van middellange afstandswapens

neemt. Tenslotte heeft zij in de verklaring, nader toegelicht in een brief van mij aan de informateurs Kremers en Van Thijn van 11 augustus, vastgesteld dat uit de relatie van de bewindslieden van de PvdA tot het eigen program mag worden afgeleid "dat een kabinet met deelname van de PvdA niet zal kunnen besluiten tot plaatsing van kernraketten". De fractie van de PvdA laat er geen twijfel over bestaan dat hoezeer discussie en afweging van het eigen kabinet ernstig worden genomen, uiteindelijk op dit punt het eigen program doorslaggevend is.

Kremers en Van Thijn hebben in hun eindverslag gekonstateerd dat de verklaring van de PvdA-fractie behoort tot de grondslagen waarop de bewindslieden van de PvdA tot het te vormen kabinet toetreden. Noch de CDA-fractie noch de formateurs hebben, hiervan kennisnemend, aanleiding gevonden hierop terug te komen in de loop van het formatieproces. Ik vermeld dit met zoveel nauwkeurigheid, omdat mij gebleken is dat van verschillende kanten pogingen worden ondernomen om deze grondslagen, waarop PvdA-bewindslieden tot het kabinet toetraden en die dus de politieke werkelijkheid bepalen waarbinnen het kabinet tot stand komt, te verdonkeremanen.

De formatiestukken over het kernwapenbeleid zijn de weerslag van de in vele opzichten uiteenlopende benadering van de coalitiepartijen CDA, PvdA en D'66. Van elk van de partijen wordt gevraagd om ondanks verschil van opvatting over en weer op dit punt tot kabinetsbeleid te komen. Het blijft dan ook een crisisgevoelige materie, maar de fractie van de PvdA vindt in hetgeen is vastgelegd een reële mogelijkheid tot invulling en vormgeving van een ander vredes- en veiligheidsbeleid. De voortgaande strijd om dat andere beleid zullen partij, fractie en bewindslieden hebben te voeren.

De fractie van de PvdA heeft, in de afweging van program en samenstelling, gekozen voor deelname aan dit kabinet. Wij vinden in het licht van verkiezingsuitslag en dus van onze machtspositie, de program-uitkomst zeer redelijk en de samenstelling

van het kabinet een goed uitgangspunt voor een nieuw beleid. Er zijn geen juichtonen. Wat wilt u? De omstandigheden waarin het kabinet aantreedt zijn neerdrukkend. Er is nog geen uitzicht op een verbetering van de economie. We bevinden ons in een diep dal. Dan maar beter in de oppositie? Er zijn er, die ons voor gek verklaren, dat wij in de huidige omstandigheden regeringsverantwoordelijkheid zouden willen aanvaarden. Het CDA zou er immers alleen maar op uit zijn de PvdA het vuile werk te laten doen, zegt men. De bezuinigingen en de inkomensmatiging moeten toch vooral komen van Sociale Zaken en Binnenlandse Zaken, van Den Uyl en van Van Thijn, zegt men. De redeneringen zijn me niet onbekend. Mijn antwoord is: We zijn er zelf bij met zes ministers en zeven staatssecretarissen. En de PvdA is er zelf bij, niet met grote woorden, maar wel zelfbewust. Wij wensen ons op een dieptepunt van de economische teruggang niet te onttrekken aan regeringsverantwoordelijkheid, waar we menen die op redelijke wijze te kunnen waarmaken. Wij wensen het regeringsveld niet aan CDA/VVD over te laten. Wij wensen in een nieuwe regering de vakbeweging de ruimte en gelegenheid te geven de verantwoordelijkheid te dragen die haar toekomt. We willen in de regering zo goed en zo getrouw mogelijk opkomen voor de mensen, werkenden en werklozen, die vooral in ons hun vertrouwen hebben en die er absoluut niets van zouden begrijpen wanneer de PvdA - hùn partij - voor die verantwoorde-
lijkheid, die nu op ons afkomt, op de vlucht zou slaan. Ik heb in die afmattende maanden van de formatie vooral één woord telkens weer gehoord van partijgenoten en sympathisanten en dat woord was "volhouden". Laat je niet wegpesten.

Ik vraag de partij op een moeilijk ogenblik datzelfde te doen: volhouden en dat is ja zeggen tegen regeringsdeelname.

(nu volgt de ongecorrigeerde schriftelijke weergave van een geluidsopname)

Eerste sprekersronde

Presidium: Congres, het woord is nu aan u. Het Partijbestuur en de fractievoorzitter hebben tien minuten teveel tijd opgesoupeerd en we zullen dat straks in mindering brengen, want u moet ook aan 't woord. Er hebben zich gemeld 34 sprekers en wij dachten de tijdsindeling als volgt te doen. Er zijn een aantal gewesten, en dat is het gewest Limburg en dat is het gewest Groningen, en vervolgens zijn dat ook de Jonge Socialisten en de Rooie Vrouwen, die hebben maar één spreker, en die krijgen twee minuten spreektijd. De anderen, die krijgen allemaal één minuut spreektijd, en dat betekent dat u echt heel kort de essentie van uw betoog hier moet zeggen anders komt u absoluut niet klaar. Willen de volgende sprekers zich naar het spreekgestoelte begeven? Dat is Van Liempte, Oldenburg, Lahuis, Willem Kuiper, Van Dam-Hoekman en Verhoef. En dan als eerste spreker Van Liempte en daarna Oldenburg. Elk één minuut.

Wilt u zich naar het spreekgestoelte begeven? Want anders klopt het absoluut niet. Van Liempte, ga je gang.

Van Liempte: Voorzitter, congres (Presidium: graag wat aandacht, stilte!). Ondanks de bemoedigende woorden die de partijvoorzitter en Joop den Uyl hebben gesproken over een punt wat Zeist in de eerste instantie wat uitgebreider aan de orde had willen stellen, toch nog een vraag en wel met betrekking tot de verantwoording van het partijbestuur, de vierde kolom, eerste alinea. Betekent, kortweg, betekent hetgeen wat nu op papier staat en wat zojuist is gezegd in de zaal, dat de kandidaat bewindslieden van onze partij vooral en definitief hebben verklaard dat er met hen in de regering niet tot plaatsing van nieuwe kernraketten in Nederland zal worden overgegaan? Dat is de vraag, en dan tot slot nog een opmerking van onze afdeling met betrekking tot de personele inbreng. De afdeling Zeist wil duidelijk stellen ervan te balen dat onze partij er niet toe is gekomen vrouwelijke kandidaat-ministers voor

te stellen.

Dat was het. (*applaus*)

Presidium: Dank je wel. Oldenburg, en daarna Lahuis en daarna Kuiper. Eén minuut Oldenburg.

Oldenburg: Min 1% voor de minima is uitsluitend en alleen verdedigbaar als het andere beleid, en met name het werkgelegenheidsplan, ook werkelijk van de grond komt. Dat andere beleid zal de toetssteen voor onze partij moeten zijn. En wat voor kernwapens geldt, dat geldt ook voor de minima. Een kabinet met Partij van de Arbeid-ministers kan feitelijk de minima niet meer dan met 1% verlagen. Vandaar de steun van Utrecht II/VII en Rotterdam Centrum-Oost voor motie 2 van Alkmaar. Dank u.

Presidium: Dank je wel. Lahuis, en daarna Kuiper en daarna Van Dam. Lahuis, één minuut.

Lahuis: Ja, voorzitter en voorzitter, congres. Ik zou me min of meer kunnen aansluiten bij de vorige spreker. Ik ben op het vorige congres ook woordvoerder geweest over de minima en daarna heb ik ook het woord gevoerd over de maxima, en ik vind het een prettig geluid - wat partijgenoot Joop den Uyl gezegd heeft zostraks - dat hij niet vindt (zoals de geruchten al meldden) dat overeenkomstig de nieuwe begroting van het oude kabinet de minima aangetast zullen worden, terwijl de maxima omhoog moeten. Ik vind dat wij als partij daar verschrikkelijk sterk tegen moeten ten strijde trekken, want de inkomensverschillen in dit land zijn dusdanig groot, en als de heer Zijlstra het dan zo leuk vindt op te merken dat de inkomensverschillen, of de inkomens te hoog zijn, dan zou hij zelf een goed voorbeeld geven door zelf eens wat in te leveren en bovendien zelf dan te zeggen welk inkomen hij geniet. Ik dank u wel.

Presidium: Dank je wel. Kuiper en daarna Van Dam-Hoekman en daarna Verhoef.

Kuiper: Ja, op het verkiezingscongres is het strijdpunt aan-

vaard dat beoogde de beide kerncentrales zo spoedig als technisch mogelijk is te sluiten. En destijds is ook toelichting gevraagd over de termijn waarbinnen dat zou gaan gebeuren. Het partijbestuur heeft toen toegezegd dat ze d'r zich sterk voor zou maken om dat binnen drie maanden te laten geschieden. Het akkoord ligt er nu, en het resultaat is dat er zuiver procedureel iets geregeld wordt. Dat is vooral voor de kernenergiebeweging een nederlaag, omdat het voor de volgende splijtstofwisseling eigenlijk zou moeten gebeuren omdat daarna weer nieuw afval geproduceerd wordt. Als nu blijkt, dat na het onderzoek de centrales alsnog niet dichtgaan, wat is dan de opstelling van de Partij van de Arbeid? Een compromis op basis van de tekst in de strijdpunten dat de sluiting in essentie geregeld moest worden is al een grote teleurstelling. De vraag aan Den Uyl en Van den Berg is dan of ze politieke conclusies trekken met betrekking tot onze deelname aan het kabinet op het moment dat er nog verder afgeweken wordt van de tekst.

Presidium: Wil je afronden? Dank je wel. Van Dam-Hoekman 2 minuten en daarna Verhoef en Metzlar en Werkman. Van Dam-Hoekman.

Van Dam-Hoekman: Partijgenoten. We moeten blij zijn met wat we bereikt hebben. We hebben ons toch maar lekker niet de Zwarte Piet in handen laten spelen. Daar staat tegenover dat dit kabinet ons vier jaar lang als Joker kan inzetten voor het nemen van impopulaire maatregelen. Op het vorige congres hebben wij ons sterk gemaakt voor de sociale minima vanuit Hoensbroek. Dat blijven we doen. We vinden het erg. D'r ligt hier iets op tafel waarin onze strijdpunten geen strijdpunten meer zijn. Drie zijn er van de tafel geveegd. En wat ons het meest aan het hart gaat, en aan het hart zal blijven gaan als sociaal-democraten, dat is dat die minima er weer aan moeten geloven. Wij zullen daar nooit mee akkoord gaan. We moeten slikken. We kunnen nu, helaas, niet meer 'nee' zeggen. Dat hadden we toen in de onderhandelingen moeten doen.

Maar wij zullen het amendement van Alkmaar niet ondersteunen, want daarmee zeggen wij dan, dat wij akkoord gaan met matiging, en wij ondersteunen dat niet. Verder, we moeten niet zitten met syndromen van vier jaar geleden toen we het niet haalden. We moeten open en eerlijk durven strijden, en we moeten ons gezicht als sociaal-democraten duidelijk in kunnen brengen. En niet maar pikken en pikken en pikken, zoals voor mijn gevoel nu teveel gebeurd is.

Presidium: Dank je wel. Daarna Verhoef en daarna Werkman, Van der Vondervoort en Keekstra. Verhoef één minuut.

Verhoef: Drie maanden formeren en namens een half gewest één minuut? Ik vind het erg weinig. (Presidium: Ja dat vinden wij ook, maar daar kunnen we niets aan doen.) Verhoef: Toetreden tot dit kabinet zou meer voordelen opleveren dan het bezetten van de oppositie-banken, partijgenoten. Dat mag misschien waar zijn, maar binnen de partij zal de oppositie toenemen en dat zal zeker gebeuren als onze bewindslieden zelfs niet in staat zullen blijken dit akkoord uit te voeren. In mijn afdeling, ik spreek namens een groot gedeelte van de afdelingen in Friesland, maar in mijn afdeling was dat vertrouwen zeker niet groot. Mijn afdeling wilde dan ook geen fiat geven aan dit regeerakkoord als het afdelingsbestuur niet beloofde te komen met een plan van actie waarbij de zes speerpunten dan als uitgangspunt zouden dienen. En het zouden akties kunnen zijn die misschien niet helemaal in de lijn van de regering liggen, of daar zelfs wat tegenin gaan. Dat is dan niet een dreigement, want ik neem aan dat Den Haag niet van zijn stoel zal vallen als Franeker een dreigement uit, maar het is wel een uiting van onvrede, teleurstelling en wantrouwen bij het bereikte akkoord. Wij zouden dan ook wensen dat de afdelingen op plaatselijk niveau inspelen op, en stimulator zijn van activiteiten, die ons socialistisch ideaal dichterbij brengen. We hebben daartoe een motie ingediend en die zal worden verspreid. Dank u.

Presidium: Dank je wel. Werkman en daarna Van der Vondervoort. Werkman.

Werkman: Voorzitter, congres. De heer Van Agt heeft gezegd dat wij behoren tot een volk der roerigen. En ik vind, voorzitter, dat we daar trots op mogen zijn. Immers, een wijsgeer heeft gezegd: "Dat daar waar geroerd wordt, daar wordt iets in beweging gezet." En dat is hard nodig ook, want de Staatstrein heeft nu reeds vier jaar stilgestaan. En daarom partijgenoten, daarom leden van het roerige volk der socialisten, sluit de rijen! Daarom partijgenoten, is het goed dat ook socialisten gaan regeren, opdat, voorzitter, opdat het eerlijker toe zal gaan in het land. Althans eerlijker dan in de afgelopen vier jaar. Maar voorzitter, dat betekent niet dat ik sta te juichen over de inhoudelijke kant van de gesloten regeerakkoorden. Ik denk dat niemand van ons staat te juichen. Echter, de realiteit gebiedt me te erkennen dat binnen de gegeven omstandigheden de gesloten compromissen het meest haalbare zijn gebleken. Ten slotte, voorzitter, nog dit. Ik ben ervan overtuigd dat door het te voeren regeringsbeleid van socialistische bewindslieden er door de Partij van de Arbeid een grotere bijdrage geleverd wordt aan de realisering van socialistische doelstellingen, dan wanneer leden van het roerige volk der socialisten niet participeren in de regering. Vandaar voorzitter, gehoord hebbende de toelichting van partijgenoot Den Uyl en partijgenoot Van den Berg, kennis genomen hebbende van de toezeggingen, met name met betrekking tot de kernwapens en het inkomensbeleid met betrekking tot de minima, vandaar begrip voor de verantwoording en de uitgebreide argumentatie van het partijbestuur. (Presidium: Wil je afronden?) En daarom voorzitter, van mijn kant een ja tegen het voorstel van het partijbestuur.

Presidium: Dank je wel. Van der Vondervoort, twee minuten en daarna Keekstra, Smulders en Huigsloot.

Van der Vondervoort: Ja partijgenoten, veel sprekers voor mij zijn al ingegaan op het gebrek aan 'Weerwerk' in dit akkoord. Ik wil mij daarbij aansluiten en daar niet verder op ingaan, maar wel op een aantal andere punten. Er is in dit akkoord

veel niet geregeld en het akkoord laat zich misschien het best beschrijven met een verwijzing naar een bekend dichter: "Lees maar, er staat niet wat er staat." Of: "Lees maar, er staat wat er niet staat." Voor wie geen progressief beleid wil, een aanknopingspunt om dat progressieve beleid ook niet te maken. En voor wie echt mogelijkheden wil om dat beleid wèl te voeren kan dat in dat kabinet en kan dat progressiever maken dan het op het eerste gezicht lijkt. Dat vraagt een creatieve en vechtlustige opstelling van onze Tweede Kamerfractie en onze bewindslieden, in de Kamer, maar ook in dat kabinet. Daar heeft de kiezer ons, onze partijgenoten in die Kamer en in dat kabinet, voor ingehuurd. De afdeling Groningen heeft er vertrouwen in dat wij de discussie met CDA en D'66 aankunnen. Dat er mogelijkheden zijn om samen met de vakbeweging en andere maatschappelijke groeperingen onze doelstellingen dichterbij te halen. De Partij van de Arbeid is niet nodig, zoals Terlouw zegt, om de vakbeweging in toom te houden, en dat kunnen we ook best bewijzen. Leden, afdelingen, fractie en bewindslieden zullen daar in de komende jaren hard aan moeten werken. En het overleg van progressieve partijen moet voortgaan en ik wil graag van het partijbestuur een toelichting daarop. We kunnen kiezen voor oppositie, maar dat is ook geen keus met schone handen. Kiezen voor oppositie is ook kiezen voor een verdergaand conservatief, maar vooral destructief beleid. (Presidium: Wil je afronden?) Wij hebben geen linkse meerderheid. En in die afweging besloot Groningen ja te zeggen tegen regeringsdeelname en ik wil besluiten met één vraag tenslotte die overeenkomt met die van Zeist: een toelichting op het feit dat er geen vrouwelijke leden in het ministersteam zijn opgenomen en ik hoop dat er nog veel meer vrouwelijke sprekers komen. (*applaus*)

Presidium: Keekstra en daarna Smulders, Huigsloot en Bijlsma. Keekstra één minuut.

Keekstra: Congres, ik vraag uw aandacht voor een door ons ingediende motie over de sociale minima, overigens breed gesteund

door het gewest Amsterdam. Op het verkiezingscongres in februari hebben we besloten dat wanneer we door de nul-bodem van de sociale minima zouden gaan het congres geraadpleegd zou worden. Ik meen dat dit congres niet het congres kan zijn wat bedoeld is. Immers, we kunnen slechts het totaal resultaat van de kabinetsformatie beoordelen en niet los daarvan ten aanzien van de sociale minima. Ik meen dan ook dat het congres had moeten worden gehouden op het moment dat bleek bij de onderhandeling dat de nul-optie van de sociale minima niet gehaald kon worden. Maar ik meen dat op dit moment er geen sprake kan zijn dat we uitgepraat zijn over de sociale minima. Ik doe dan ook het voorstel: eind van dit jaar komt het werkgelegenheidsplan van het kabinet waarbij wij verwachten dat er een koppeling wordt aangebracht tussen inkomensoffers en werkgelegenheid; dat daarna in de partij een discussie op gang wordt gezet met als initiatiefnemer het partijbestuur en dat we op het congres van het voorjaar '82 nog uitgebreid over de sociale minima komen te spreken.

Presidium: Dank je wel. (*applaus*) Smulders en daarna Huigsloot. Smulders.

Smulders: Ja, wegens het gebrek aan tijd probeer ik de motie van Zuid 2 of het amendement op het voorstel van het partijbestuur toe te lichten. Hij is nog niet verspreid maar u heeft hem waarschijnlijk op een van die grauwe papiertjes, recycling, gevonden. De bedoeling van het amendement is om heel nadrukkelijk aan te geven dat het huidige regeerakkoord, zoals dat het er ligt, dat dat geen echte programmatische overeenstemming genoemd kan worden. Geen programmatische overeenstemming in de zin zoals wij dat bedoelen als wij deelnemen in raden en staten en regeringen op basis van program. Op basis van hoofdpunten van een beleid wat je de vier maanden, of vier jaar, wil voeren. Vandaar dat we zeggen, naast die binding van de bewindslieden aan het regeerakkoord zul je ze ook, en ik denk dat dat alleen maar versterkend werkt vanuit het congres, die binding van Weerwerk moeten meegeven. Dat is

één toevoeging aan het stuk van het partijbestuur, dat voorstel. De tweede toevoeging: de positie van de partij. Het program zoals dat er nu ligt is vaag, onduidelijk. Het meeste is niet geregeld. De hoofdpunten van het program komen er bij lange na niet allemaal in voor. De strijdpunten zijn niet essentieel geregeld. Het kan dan ook niet zo zijn dat de partij vanuit compromissen die in de regering worden gesloten, zoals dat in het partijbestuurstuk geformuleerd is, zich daar maar bij neer moet leggen de komende vier jaar.

(Presidium: Wil je afronden?) Het partijbestuur probeert die conclusie te trekken naast een andere conclusie waardoor een soort schemerig veld ontstaan wat niet geheel duidelijk is. Wij vinden dat die partij op basis van Weerwerk die maatschappelijke actie in de gemeenteraden, in staten maar ook in acties, moet gaan voeren. En in die zin zal Weerwerk de basis vormen voor die actie en in die zin denk ik dat de positie van de partij wat meer afstandelijk is dan dat normaal is in een coalitie-kabinet waarin een program op hoofdpunten ligt. Dat ligt er nu niet. (Presidium: Nee Norbert, nou niet meer) Eén minuut (Presidium: Je bent ver over je tijd) Ik weet het.

Presidium: Het is bijna twee minuten, het spijt me voor je. Strakjes maar de tweede ronde. Graag Huigsloot.

Huigsloot: Ja, partijgenoten. Na het zeer open formatieproces vier jaar geleden is ditmaal gekozen voor het andere uiterste. Een bijna geheimzinnig onderhandelingsproces waar zeer weinigen echt bij betrokken lijken te zijn geweest. Zonder de bestuurlijke capaciteiten van de uitgekozen ministers hier ter discussie te willen stellen, moet geconstateerd worden dat de kandidaten wel uit een zeer beperkt kringetje gerecruteerd zijn. Het resultaat is het ontbreken van een vrouwelijke PvdA-minister. (*applaus*) De afdeling Kostverloren heeft hierop een motie geformuleerd die door het overgrote deel van Amsterdam gesteund wordt. Daarin wordt de teleurstelling tot uitdrukking gebracht over het feit dat door de Tweede Kamerfractie geen vrouwelijke

minister is voorgedragen. De toelichting van het partijbestuur hierop is zeer minimaal. Max van den Berg constateert in zijn brief aan de leden vergenoegd dat bewust, ik herhaal bewust, gekozen is voor vier vrouwelijke staatssecretarissen. Het ontbreken van een minister wordt echter niet beargumenteerd. Ondanks de 25% regel die alweer jaren geleden aangenomen is. Het resultaat is ronduit teleurstellend. En we eisen dan ook dat de partij de 25% norm in het vervolg zeer serieus neemt. Zo dat niet pas naar geschikte vrouwelijke kandidaten gezocht wordt als de ministersposten al weggedeeld zijn. (Presidium: Wil je afronden?) Nog een klein vraagje. We hebben kunnen constateren dat het staatssecretariaat Emancipatiezaken ondergebracht is bij Sociale Zaken. Kan er gegarandeerd worden dat op deze plek de coördinerende rol van het emancipatiebeleid werkelijk van de grond komt? (*applaus*)

Presidium: Dank je wel. Dan komt Bijlsma, daarna Valk, Ramshuizen, Plug en Bijk. Wil Bijlsma één minuut.

Bijlsma: Ja. Nou goed daar staan we dan met het CDA. 't Is jammer. Ik hoor geen juichtonen van Den Uyl; van mezelf ook niet. Misschien moeten we er toch eens over gaan denken of we die VVD niet zo vanzelfsprekend steeds maar moeten uitschakelen. Misschien is een akkoord met de VVD helemaal niet zoveel beroerder (*applaus*) en misschien zijn ze in ieder geval... (*applaus en protest*) Dat applaus gaat toch niet van m'n tijd af hè? Anders dan doe ik het een beetje minder boeiend. (*gelach*) Dat gelach toch ook niet, hoop ik. (*applaus*) In ieder geval denk ik dat de VVD wel eens een keer betrouwbaarder zou kunnen zijn dan het CDA, wat altijd op beslissende momenten waarop ze moeten gaan (*applaus*) waarop ze moeten gaan geven, waarop zij recht hadden om het ons te geven, nadat wij dat al een aantal jaren hebben gedaan, het kabinet laten vallen. En ik ben ontzettend bang dat dat binnen een jaar wel weer eens een keer zal gebeuren. Maar goed, het levert in ieder geval meer populariteit op om dat te laten gebeuren dan om nu nee te zeggen. U hoort mijn enthousiasme. Ik zou liever wat tevreden zijn,

wat tevredener zijn over het resultaat. De ministers die we hebben zitten op de punten waar ze geen geld kunnen verdelen. Ze zitten niet op Economische Zaken en niet op Financiën. Wel op Sociale Zaken, Binnenlandse Zaken en Onderwijs. Op de punten waar ze voortdurend in conflict komen met de mensen die de klappen zullen krijgen. Ik zou ook wel liever wat tevredener willen zijn over de Partij, maar blijkbaar zijn we niet zo erg idealistisch meer, gezien onze eigen programma's. Ik zou ook liever wat tevredener hebben willen zijn over de presentatie van de oppositie in de afgelopen vier jaar, die arrogant was en zelfingenomen en die ons een fors verlies heeft opgeleverd. (Presidium: Wil je afronden Wil?) Jawel. Ik ben dus allemaal niet zo verschrikkelijk tevreden maar ik denk toch dat er niet zo'n verschrikkelijk goed alternatief is. Dus je zou net zo goed nee kunnen zeggen als ja op mijn argumenten en toch zeg ik ja omdat de Partij van de Arbeid in de oppositie nog grotere klappen zou krijgen dan in de regering. Treurig, maar niet anders.

Presidium: Dank je wel. (*applaus*) Valk, en daarna Ramshuizen.

Valk: Partijgenoten. We kunnen eigenlijk één conclusie trekken over dit regeerakkoord. Namelijk, dat de strijdpunten niet in essentie zijn geregeld. Ik denk dat je zelfs kunt zeggen dat ze in tegendeel op sommige punten essentieel zijn aangetast. De minima gaan achteruit, de kerncentrales zullen niet gesloten worden, defensie zal jaarlijks met 3% reëel omhoog gaan, d'r zullen geen kerntaken afgestoten worden. Het enige pluspunt is dat waarschijnlijk de middellange afstandsruketten niet geplaatst zullen worden. Wij mogen ons vanavond uitspreken over één keus: wel of niet regeren, slikken of stikken. In ieder geval kun je niet zeggen dat dit een appetijtelijke maaltijd is in een Haags etablissement. Toch kunnen we op dit moment nauwelijks meer nee zeggen. Daarvoor is het in ieder geval te laat. En de afdeling Alkmaar heeft aarzelend, tandenknarsend en met een bloedend hart, toch ja gezegd tegen dit CDA-kabinet met PvdA en D'66. We zijn bang dat dit kabinet het

waarschijnlijk geen jaar zal uithouden. De afdeling Alkmaar heeft drie moties ingediend. Die moties die verscherpen eigenlijk de duidelijkheid (u heeft ze gevonden?) en wij vragen u dan ook deze moties over te nemen. Tenslotte wil ik nog een vraag richten aan de heer Van Agt. Een vraag die ik wil doen aan de hand van een citaat uit de vanavond door Johan de Vries verspreide tekst van gezang 293: "Leer mij slechts het heden dragen met een rustig kalme moed." En aan onze eigen ministers: "Heren, ik wil uw liefde loven al begrijpt mijn ziel u niet." Dank u. (*gelach, applaus*)

Presidium: Ramshuizen, Bijk, De Jong en Brunt. Het woord is aan Ramshuizen.

Ramshuizen: Congres, we staan voor de keus om ja of nee te zeggen tegen het bereikte resultaat. Het is bij mij geen moment van twijfel om ja te zeggen tegen wat bereikt is, maar in het regeerakkoord is één zaak totaal niet geregeld. Dat betreft het NAVO-moderniseringsbesluit. Ik denk dat de Partij van de Arbeid-bewindslieden uit een kabinet moeten stappen op het moment dat dat kabinet toch besluit tot het plaatsen van nieuwe kernwapens. Daar mag geen twijfel over bestaan. Ik vind dat de Partij van de Arbeid daarover vandaag dan ook een heel duidelijke uitspraak als partij moet doen. Daarom roep ik u op om motie 1 van Alkmaar te ondersteunen. (*applaus*)

Presidium: Dank je wel. Bijk, De Jong en Brunt en daarna Pijkel Schröder. Bijk.

Bijk: Partijgenoten. De afdeling Schilderswijk van Den Haag heeft van oudsher een kritische en linkse opstelling. Het is daaruit verklaarbaar dat wij niet tevreden zijn met het resultaat van de onderhandelingen, vastgelegd in het regeerakkoord. Op dit moment nog proberen daarin veranderingen aan te brengen, is onzinnig - gezien de procedure waar dit congres het gevolg van is, moeten we nu wel ja zeggen, zij het met tegenzin. Wij zijn van plan daar waar dit vaak vage en voor meerdere uitleg vatbare regeerakkoord dit noodzakelijk maakt, onze ministers,

staatssecretarissen en fracties te herinneren aan ons verkiezingsprogramma.

Presidium: Dank je wel. De Jong en daarna Brunt. De Jong.

De Jong: Ja voorzitter, alhoewel ik vanwege de één minuut spreektijd aanvankelijk niet aan de vertoning mee wenste te doen heb ik begrepen dat er nog een tweede mogelijkheid is om op verschillende moties in te gaan. Ik zou het congres er op willen wijzen dat het congres, het verkiezingscongres, zelf besloten heeft dat de gang van zaken zou zijn dat er pas na het einde van de onderhandelingen, dat dan pas het congres ter beoordeling zou worden bijeengeroepen. En dat houdt in, wanneer u geen tussentijdse beoordelingen door partijraden wilt, en dat heeft de partij niet gewild, want het partijraadssyndroom is diep de partij ingeramd, dan heeft u op dit ogenblik te maken met het eindresultaat van de onderhandelingen en u kunt geen kant meer uit, u staat voor het politieke feit waar u als congres zich in maart, februari zelf voor geplaatst heeft, dat u nu alleen nog maar ja of nee kan zeggen. Ik denk, (*applaus*) ik denk, ik begrijp wel dat er een paar moties liggen en een paar amendementen. Maar ik denk dat de functie daarvan één van twee is. Of ze zijn er voor het versieren van de etalage, omdat u het met dat ja of dat nee zo moeilijk heeft, of er staat in die moties alvast aangekondigd wanneer we het kabinet weer uit zullen gaan. Ik heb in de afgelopen jaren, ik herinner aan de 30 gulden-motie in december '73 in de partijraad, 'k heb omstreeks '75 toen het kabinet-Den Uyl/Van Agt de minima, de stijging van de minima tegenhield, heb ik een poging gedaan en daarbij was het inderdaad zo dat wanneer dergelijke moties zouden aanvaard zijn, het bestaan van dit kabinet een moeilijke zaak geworden zou zijn. Ik zweer u, het beste is om dat soort dingen op dat ogenblik zelf te regelen en dan zult u zien dat de partij op het beslissende ogenblik terugdeinst. (Presidium: Wil je afronden?) En alles wat u nu zegt dat, dan en dan, dat we uit de regering moeten gaan, is grootspraak en verbergen van het feit dat u voor ja of nee staat op dit ogenblik en voor

niets anders. (*applaus*)

Presidium: Dank je wel. Brunt, Schröder en Van der Laarschot. Daarna Nijhof. Brunt.

Brunt: Congres. De Partij van de Arbeid is vandaag bijeen om als volkje van Den Uyl zachtjes ja te zeggen tegen het regeerakkoord. 't Is zo'n dieptreurige zaak dat ik vanmorgen m'n rode das thuisgelaten heb. (*gelach, applaus*) Dat je je eigen af mag vragen, bij dat ja zeggen, hoe een regeerakkoord eruit gezien zou hebben als we niet zo gebonden geweest waren aan de machtspositie van Van Agt, die de ene dag ja en de andere dag nee gezegd heb. We kunnen natuurlijk vanavond allen de veronderstelling dragen dat we niet ingeleverd hebben, maar dat is poppenkast. Het zou ook niet goed zijn om in de oppositie te blijven. Maar ik dacht dat we in de toekomst iets vrijblijvender naar anderen moesten kunnen onderhandelen, zodat het CDA weet dat we niet alleen van die machtspositie van hun afhankelijk zijn. Dat een regeerakkoord van VVD, D'66 en Partij van de Arbeid waarschijnlijk niet wezenlijk zou verschillen van het nu gesloten regeerakkoord van CDA, D'66 en Partij van de Arbeid. Dit was een motie van diverse Haagse afdelingen die we u voor hadden willen leggen, maar die het congrespresidium niet ontvankelijk verklaarde. Ik dank u.

Presidium: Dank je wel. Pijkel Schröder, daarna Van der Laarschot, Nijhof en Jonkman. Pijkel.

Pijkel Schröder: Partijgenoten. De landelijke kerngroep van de Rooie Vrouwen stelt er prijs op u mee te delen dat ze in meerderheid van mening is dat dit congres zou moeten instemmen met het voorstel van het partijbestuur. Ik wil drie opmerkingen maken over onderwerpen die zeker ook aan de orde zullen komen op het Rooie Vrouwencongres a.s. vrijdag en zaterdag. De Rooie Vrouwen hebben zich in het verleden heel hard gemaakt voor de koopkracht van de minima. Want teruggang van die koopkracht treft in het bijzonder vrouwen. En wij vinden dat de Partij van de Arbeid zich geen teruggang van die koopkracht van de minima

kan permitteren. De Rooie Vrouwen zullen zeker hun strijd voor de koopkrachthandhaving voortzetten. Tweede punt: de Tweede Kamerfractie heeft geen vrouwelijke ministers voorgedragen. En de Rooie Vrouwen nemen dat de onderhandelaars zeer kwalijk. Punt drie: de goeie voortgang van de abortushulpverlening is voor ons vrouwen letterlijk van levensbelang. Wij stellen de bewindslieden van de Partij van de Arbeid daarvoor verantwoordelijk. En zeer in het bijzonder de beoogde vice-minister-president, partijgenoot Den Uyl. En die nieuwe abortuswet, die komt er tóch. (*applaus*)

Presidium: Dank je wel. (*applaus*) Van der Laarschot en daarna Nijhof.

Van der Laarschot: Voorzitter, congres. De afdeling Eindhoven van de Partij van de Arbeid steunt het voorstel van het partijbestuur, niet in de eerste plaats op basis van de bereikte overeenkomst, die wij lang niet ideaal vinden. Maar wij doen het wel op basis van het vertrouwen dat wij hebben in de kandidaat-bewindslieden die wij als Partij van de Arbeid gaan leveren. Daarnaast is ook het verwerven van de echte sleutelposities een reden voor ons om deelnemen aan het kabinet zinvol te achten. Niet deelnemen aan het kabinet betekent niets meer of minder dan dat de minstbedeelden in onze maatschappij aanzienlijk zwaarder zullen gaan lijden onder de bezuinigingen die onvermijdelijk zijn. Dat kunnen wij niet voor onze verantwoording nemen. Een derde overweging van de afdeling Eindhoven om het voorstel te steunen, is gelegen in de overtuiging dat het de hoogste tijd wordt dat de Partij van de Arbeid weer eens gaat tonen welke kwaliteiten zij op het gebied van bestuur en planning te bieden heeft. (Presidium: Wil je afronden?) Daardoor kan voor meer mensen in het land duidelijk worden dat alleen rechts te link is voor het recht dat links wil.

Presidium: Dank je wel. Nijhof en daarna Jonkman, Jacobs en De Kort. Nijhof.

Nijhof: Congres, de afdeling Enschede van de Partij van de Arbeid heeft gisteravond in overgrote meerderheid besloten om het voorstel tot goedkeuring van dit regeerakkoord te steunen. Het is jammer dat de verkiezingsuitslag niet zodanig is dat wij tot een socialistische regering kunnen komen, maar zolang wij bereid zijn om aan een compromis deel te nemen is het naar onze mening zo dat onze onderhandelaars Van Thijn en Den Uyl er uit gesleept hebben wat er uit te slepen was. Op de belangrijke posten die zij krijgen hebben onze beste mensen een plaats gekregen. Ik moet zeggen dat meerdere leden van onze afdeling zich afvragen of de scherp geformuleerde minimum-eisen die van te voren gesteld zijn niet hier en daar in conflict komen met de nu gesloten overeenkomsten. Ik vind dat onze ministers en onze staatssecretarissen in dit opzicht een zware taak op zich genomen hebben, en wij als leden hopen dat zij ook in dit opzicht het hun geschonken vertrouwen van ons zullen waarmaken. (Presidium: Wilt u afronden?) Niet meedoen is geen alternatief.

Presidium: Dank u wel. Jonkman en daarna Jacobs. Wilt u bij de microfoon gaan staan want dit gaat allemaal van de tijd af. Jacobs, De Kort, Van Gijzel, Ineke Holierook.

Jonkman: Voorzitter, congres. Het was geen vrolijke toestand in Deventer in de ledenvergadering van gisteravond. Men constateerde dat de prijs om te regeren toch wel erg groot is geweest, bijna te groot. In essentie zouden de strijdpunten geregeld moeten zijn. D'r is naar de mening van de ledenvergadering in Deventer in essentie verdraaide weinig geregeld. Toch hebben we vertrouwen in een aantal zaken. We hebben vertrouwen in de kandidaat-ministers; jammer dat er geen vrouw onder zit, maar toch denken wij dat hier sprake is van slimme mensen, die in staat zijn in de onderhandeling in dit kabinet er nog het een en ander uit te slepen. Twee daarvan, Ed van Thijn en Joop den Uyl, hebben dat in de onderhandelingen getoond naar onze mening. Daar hebben we vertrouwen in. We vinden dat dat ook tot uitdrukking moet komen in de discussie in het

congres. Wij vinden dat wij als ondersteuning van onze bewindslieden in dit beoogde kabinet dan ook een aantal moties zouden moeten aannemen, en, om aan te sluiten bij het februari-congres, zou ik daarbij met name willen wijzen op dat zaakje van de minima (Presidium: Wil je afronden?); min één is slecht. (Presidium: Afronden hoor) Het is het uiterste minimum, en ik zal wat dat betreft het congres willen adviseren Alkmaar 2 te ondersteunen.

Presidium: Dank je wel. Jacobs en daarna De Kort.

Jacobs: Lui, veel van de vorige sprekers hebben al heel duidelijk gemaakt: dit akkoord is nauwelijks voldoende. Daarom, eis congres, eis van de kandidaat-bewindslieden en van de fractie: één, duidelijke herkenbaarheid van de Partij van de Arbeid en haar bewindslieden in het kabinet. Zij, en dat is numero twee, zij moeten zorgen dat het imago van onze partij beter wordt. Wij moeten de publieke opinie op onze hand krijgen. En als laatste, als derde, wij moeten met het kabinet breken als cruciale zaken niet ook naar (Presidium: Wil je afronden?) de bevindingen van de Partij van de Arbeid worden opgelost, naar bevrediging van de Partij van de Arbeid. En ik rond af, als laatste, ik vraag en eis van Joop den Uyl, André van der Louw, Van Thijn en de rest, om te zorgen dat het rood schittert en straalt in het regeringsfront. En anders d'r uit. (*applaus*)

Presidium: Willen al die mensen die nou in het gangpad staan, voor iemands' neus of voor het looppad van de brandweer, gaan zitten. Er is plaats genoeg. Dus wilt u gaan zitten... Ook niet op het gangpad gaan zitten trouwens, op de stoelen. De Kort, Van Gijzel, Holierook, Van der Linde en Van Rest. De Kort.

De Kort: Teleurstelling en wantrouwen waren de sleutel, hoorde ik gisteravond in Tilburg. Logisch, we kennen geen vrouwelijke minister, de strijdpunten zijn ingeleverd, en er is geen compensatie voor gekomen. Gaan we werkelijk vier of vijf kern-taken afstoten? Nou, wij zijn een beetje bang dat Van Agt en

Van der Stee het regeringsakkoord zullen gebruiken als papier om hun sluitspier er mee af te vegen. Daar zijn ook overigens uitlatingen genoeg voor gedaan om dat pessimisme lichtelijk te rechtvaardigen. Teleurstelling ook omdat wij geen werkelijke keus hebben. Want een keus veronderstelt een alternatief, en dat alternatief hebben we niet in de oppositie. Dat alternatief van oppositie, dat hebben de kiezers op 26 mei afgestraft. Daarom hebben wij nodig dat we in ieder geval in die regering duidelijk maken aan de maatschappelijke groeperingen die ons kritisch volgen, dat onze regeringsdeelname niet betekent dat wij ons een kloof, een groeiende kloof laten opdringen en dat wij ook werkelijk hun belangen daar verdedigen. Hun belangen zijn onze belangen. Daarom is het ook nodig dat de Partij van de Arbeid zich in de komende vier jaar opnieuw gaat bezinnen op haar socialistische principes, en dat die door een breed kader gedragen kunnen worden. (Presidium: Wil je afronden?) Ja, Joop en Ed en anderen, zorg dat je Jan Terlouw goed in de gaten houdt, want hun gesjoemel met (*applaus*) (Presidium: Afronden hoor) hun gesjoemel met kerncentrales... Presidium: Nee, nee nou niet verder. Ineke Holierook. Oh nee, Rob van Gijzel. Sorry. 'k Moet echt streng zijn want anders lopen we veel te ver uit in de tijd. Van Gijzel.

Van Gijzel: Beste partijgenoten, ook wij, de Jonge Socialisten, hebben ons af te vragen of we het nu op stapel staande kabinet van CDA, D'66 en Partij van de Arbeid, zien zitten. Ook wij hebben het regeringsakkoord te beoordelen. Een regeringsakkoord waarin van al die belangrijke punten voor jongeren, die in Weerwerk wel stonden, weinig of eigenlijk niets is terug te vinden. Jongeren zijn het afgelopen jaar onder het mom van valse argumenten, onder andere via de verlaging van de minimum-jeugdlonen, kei en keihard gepakt. Als de Partij van de Arbeid in de regering komt dan wordt die verlaging teruggedraaid, hebben wij, maar heeft ook Den Uyl tijdens de verkiezingen geroepen. Maar in het regeerakkoord, beste partijgenoten, is daar geen woord van terug te vinden. Meer dan de helft van

het aantal werklozen is onder de 25 jaar. Daarom hebben elf jongerenorganisaties het Plan van de Jeugdarbeid opgesteld. Albeda zag dat plan wel zitten, maar wilde er geen geld voor vrijmaken. De Partij van de Arbeid in Weerwerk wel. Zelfs ruim 100 miljoen. En nu, drie maanden na de verkiezingen, een regeerakkoord met alleen de zin dat de jeugdwerkloosheid bijzondere aandacht verdient. Wij moeten antwoorden of dit kabinet, een kabinet is voor jongeren. Een kabinet dat jongeren op de meest wezenlijke punten in de kou laat staan, dat kan geen kabinet zijn voor jongeren, en zal het ook niet gemakkelijk worden. Het klinkt misschien wel grappig, partijgenoten, maar het is cynisch. De enige jongere die er waarschijnlijk op vooruitgaat is Hans Kombrink. (Presidium: Wil je afronden?) Ja. Maar dit kabinet is niet alleen niet het kabinet van jongeren, het is ook niet het kabinet van minimumloners en werklozen. Het is niet het kabinet waar velen in de Partij van de Arbeid op gestemd hebben. En als dit kabinet er dan toch moet komen, en als dit congres dan toch ja zegt dan kan dat niet zijn op programmatisch inhoudelijke basis want daar staat niks. Dat kan het slechts zijn, om (Presidium: Afronden hoor) strategische redenen, één zin, om strategische redenen en dat is de reden dat het ja dat nu gezegd wordt tegen het CDA zo snel mogelijk omgezet moet worden in een nee tegen het CDA en een linkse meerderheid bereikt moet worden. (*applaus*) Presidium: Holierook, daarna Van der Linde, Van Rest, Willemien Tromp, Annemarie Goedmakers en Jan Metzlar. Holierook.

Holierook: Ik zal al mijn klachten niet noemen. Er wordt al genoeg afgejammerd vanavond. 'k Vind het wel welletjes zo. En inderdaad, misschien kan het niet anders. Misschien begrijpen de kiezers het niet als we niet mee zouden regeren, eventueel. Maar zouden de kiezers het begrijpen als we in de toekomst niet meer handelen naar de geest van ons programma? En ik denk dat onze motie, de motie van Dieren, Rheden en Alkmaar, waar wij om aktie-vrijheid vragen voor onze partij in alle geledingen, dat de voorzitter daar geen bezwaar zal

hebben als ik tenminste zijn woorden van de afgelopen week goed begrepen heb. Ik vraag u dan ook die motie te ondersteunen. (*applaus*)

Presidium: Dank je wel. Van der Linde en daarna Van Rest.

Van der Linde: Partijgenoten. Den Uyl stelde op 1 mei kwasi-grappig een kabinet samen met precies 50% mannen en 50% vrouwen. Hij weet dus precies waar de goeie vrouwen te vinden zijn. Wat zien we nu? Een ontzettend gehannes met mensen en uiteindelijk zitten er vier staatssecretarissen in dit nieuwe kabinet. Waarom heeft partijgenoot Den Uyl niet al die prima vrouwen die die op 1 mei zo duidelijk wist te vinden in dit kabinet geplaatst? (*applaus*)

Presidium: Ik zat nog na te denken over deze zin. Van Rest en daarna Tromp.

Van Rest: Partijgenoten. De afdeling De Bilt/Bilthoven heeft gisteravond met veel tegenzin en hartzeer ook ja gezegd tegen het regeerakkoord. Maar we zijn ontzettend verontrust over de ontoelaatbare en a-sociale ontwikkeling in de begroting voor 1982. Lagere inkomens omlaag, hogere inkomens omhoog. Daar mag de Partij van de Arbeid niet aan mee werken. Ze mogen niet mede-verantwoordelijk worden voor een dergelijk beleid waarbij het formatie-akkoord dadelijk nog rechts voorbijgestreefd gaat worden. Uit de woorden van partijgenoot Den Uyl heb ik begrepen dat hij dat inderdaad ook met alle kracht zal tegenwerken, maar ik wil toch maar u oproepen om de motie van Alkmaar, congresstuk 10, te steunen, als een steuntje in z'n rug. En tot slot wil ook ik, kwam ook in De Bilt de vraag naar voren, wat mijn voorgaande spreekster al vroeg, waar al die vrouwelijke ministers-kandidaten zijn gebleven die Den Uyl op 1 mei in zijn vestzakje had. Is het pak soms naar de stomerij gestuurd en de vrouwen bij het vuile goed achtergebleven? (*gelach, applaus*)

Presidium: Dank je wel. Willemien Tromp en daarna Annemarie Goedmakers.

Tromp: Eindhoven geeft aan onze kandidaat-bewindslieden het ja-woord om toe te treden tot het nieuwe kabinet. Eén van onze kritiekpunten echter wil ik u niet onthouden. Wij, in Eindhoven, vinden het buitengewoon treurig dat er geen enkele geschikte vrouwelijke ministerskandidaat gevonden kon worden. Het wil er bij ons in Eindhoven niet in (*applaus*) dat er onder de ruim 40.000 vrouwelijke leden niemand kapabel genoeg zou zijn. Kennelijk, partijgenoten, zijn er binnen onze partij krachten aanwezig die maken dat kapabele vrouwen niet aan bod kunnen komen. Het wordt hoog tijd dat dit verandert. Wij verwachten dan ook dat het partijbestuur binnenkort met voorstellen zal komen om dit probleem aan te pakken. (*applaus*)

Presidium: Dank je wel. Annemarie Goedmakers en dan Jan Metzlar.

Goedmakers: Partijgenoten. Wij in Zandvoort vinden dat er een paar strategische fouten in de formatie zijn gemaakt. Allereerst hadden we onze poot stijf moeten houden toen het CDA de defensieparagraaf wilde schrappen. Vervolgens hadden we aan het Ministerie van Financiën vast moeten houden. Verder wil ik een aantal vragen stellen, en ik hoop dat ze inderdaad beantwoord worden. De teksten over de emancipatie zijn naar onze mening volstrekt onvoldoende. Wij willen weten waarom er geen wettelijke arbeidstijdverkorting per dag op de rails gezet wordt. Ten tweede: stappen wij uit een kabinet dat meer dan 1% op de sociale minima inlevert? Ten derde: kan een kabinet waar wij uitgestapt zijn nog besluiten tot plaatsing van kernwapens? Dan hebben alle teksten daarover niet zo heel veel zin. Ten vierde: als er over een half jaar een notitie ligt over de sluiting van de kerncentrales, blijven onze mensen in het kabinet en in de fractie dan gebonden aan Weerwerk? Ten vijfde: zal er ook ingrijpend bezuinigd worden op Defensie bij de komende begrotingen? (Presidium: Wil je afronden?) Ik hoef niet meer zoveel te zeggen over de vrouwelijke ministers. Daar hebben al erg veel mensen wat over gezegd. Ik hoop dat u, congres, de moties van Kostverloren en Zandvoort zult willen steunen.

Presidium: Dank je wel. Als laatste Jan Metzlar.

Metzlar: Congres. Het blijft een beetje moeilijk praten voor mij. Ik zou hier namens een aantal Friese afdelingen een motie verdedigen, maar die motie is nog steeds onderweg. Ik hoop dat u hem voor de stemming nog ontvangt. Maar ik zal d'r toch het een en ander over zeggen. (Presidium: Dat hopen wij ook, ja) Ja of ja is de vraag. Tenminste, dat is de mening van mijn afdeling en vele andere bij ons in de buurt. Al ver voor de verkiezingen had de Partij van de Arbeid zijn positie bepaald. Zij zou en moest in de regering. Het is flauwekul dat dit congres nog zou kunnen zeggen: een nee tegen dit akkoord. We hebben ons aan alle kanten vastgelegd in programmbesprekingen en zelfs bij het vaststellen van de lijsten. Daarom, een alternatief is er niet. Tenminste datgeen wat er is en wat wij kennen is voor ons geen alternatief. En al die mensen die op ons gestemd hebben, verwachten iets anders van ons. Maar naast hetgeen wat de Kamerfractie gaat doen willen wij als partij ook niet stil blijven zitten en duimen draaien. Ook wanneer het kabinet vier jaar blijft zitten is er genoeg te doen voor de afdelingen en het partijbestuur. En we denken dan aan de maatschappelijke actie. Zoveel geprezen en toch steeds meer bij de partij in zwang geraakt. Zij zullen aansluiting moeten zoeken bij die bewegingen in de maatschappij die dezelfde idealen hebben als wij. Te vinden in de vredesbewegingen, de vakbewegingen... (Presidium: Wil je afronden?) Ja. Vandaar, onze motie is in die strekking, die gaat inderdaad akkoord met het regeerakkoord, maar daarnaast spreekt zij uit, dat de partij gebonden blijft aan die punten (Presidium: Ja afronden hoor) die in Keerpunt zijn vastgelegd; (Presidium: Dank je wel) en op basis daarvan maatschappelijke actie gaat voeren.

Presidium: Nou niet verder gaan, bedankt. Het woord is aan Max van den Berg. 5 minuten in eerste instantie.

Antwoorden Van den Berg en Den Uyl

Max van den Berg: Partijgenoten. Soms zullen we ons wat moeten

behelpen. U hebt waarschijnlijk een aantal moties nog niet. Ik ook niet. Dus ik weet ook niet of ik ze wel of niet moet afwijzen. Maar toch moet ik blijkbaar nu beginnen; het zit een beetje in het tijdstip. We moeten elkaar maar proberen te verstaan op dat punt. Ik begin met het eerste thema, wat aansluit bij degene die het laatst sprak. Het is een motie van afdeling Heerenveen, Atingeradeel, Leeuwarderdeel, Ferweradeel en Wonseradeel. Dat gaat over maatschappelijke actie. Op zichzelf heeft het partijbestuur geen bezwaar om die over te nemen, maar ik zeg er het volgende bij; - en dat slaat op een aantal dingen die hier gezegd zijn - als u, als afgevaardigde van de partij, vindt dat dit akkoord niet gesloten had moeten worden tijdens de onderhandelingen, dat we hier niet hadden moeten zitten met een resultaat, dan moet u de moed hebben om vanavond nee te zeggen. U moet niet zeggen die onderhandelaars hadden moeten afhaken maar nou ze niet afgehaakt hebben, nou hangen we. Nee, wij hebben de verantwoordelijkheid gehad ja of nee te zeggen in dat proces. U hebt die hier ook! En als u vanavond ja zegt voor die onderdelen waarin Weerwerk vervangen wordt door afspraken die wij gemaakt hebben met CDA en D'66, en ik weet wel, een groot deel is niet geregeld, een ander deel is vaag, daar telt dit verhaal niet voor, maar voor dat deel waarin we afspraken gemaakt hebben daar hebben wij geen vrijheid van maatschappelijke actie in de vorm van schone handen. Het is niet zo dat daar ministers zitten met afspraken die wij goedgekeurd hebben, dat is hun zorg en wij gaan in de maatschappij actie voeren voor iets wat in Weerwerk staat. Dan ook in gezamenlijke verantwoordelijkheid! Dat kan best lastig zijn. De gezamenlijke verantwoordelijkheid houdt wel degelijk in dat maatschappelijke actie op die punten waarin u concrete afspraken met andere partijen vanavond goedkeurt ook de verdediging van die ministers en die afspraken inhoudt, en anders verzoek ik u op dat punt nee te zeggen. Dat is m'n eerste punt. Het tweede punt betreft een motie van Tilburg. Alles wat daar in staat wil het partijbestuur (congresstuk 3) overnemen behalve een

stukje. Er staat: is van mening dat de totaalresultaten van de gevoerde onderhandelingen onbevredigend zijn maar onder de huidige omstandigheden noodgedwongen moeten worden geaccepteerd. Tilburg heeft dat hier achter dit spreekgestoelte toegelicht met de eenvoudige zin: alle strijdpunten zijn ingeleverd. Wat is d'r eigenlijk met de partij aan de hand? Strijdpunt 1, strijdpunt 2, strijdpunt 4, strijdpunt 3. Allemaal ingeleverd? Hebben we daar drie maanden voor gezeten? Hebben daar de anderen zich tegen verweerd. Zeker, op onderdelen, daarin hebben we ook verloren. Maar het verhaal dat de strijdpunten zijn ingeleverd is een verhaal dat niet klopt. Als wij hier met elkaar zeggen, ik herhaal het opnieuw, de resultaten tijdens de onderhandelingen hadden we zo niet mogen pakken, hadden we niet moeten doen. Nogmaals: dan had u, of moet u, gewoon nee zeggen. Daar hebt u geen ingewikkelde moties voor nodig. Het zou een schandaal zijn voor deze partij dat wij hier zouden zeggen: we zijn hartstikke tegen wat hier ligt, maar we hangen en nou gaan we maar hangen. Dan gewoon de oppositie. Zo erg is die nou ook weer niet dan! (Presidium: Nog twee minuten Max) Tot slot (*gelach*), voorzitter, want in tweede instantie kan ik pas op de rest van de moties ingaan als ik die dan ook gezien heb. Tot slot het punt van de modernisering. Er is een motie rondgegaan over die modernisering en ondertekend door tal van partijgenoten, Gerrit Valk als eerste. 't Is zo dat die motie voor ons zo niet erg werkbaar is omdat die weer een eigen verhaal rond die modernisering neerzet waar we nou net zeer nauwkeurig en met elkaar in geslaagd zijn zo het verhaal neer te zetten dat wij ons zin krijgen; dat kabinet kan die kernwapens niet plaatsen, en dat Van Agt niet zijn zin krijgt, dat ie dat kabinet kan laten struikelen. Dat is indertijd een heel vakkundig werk geweest en ik geloof dat we dat tot aan het eind verstandig moeten voltooien. Daarom hebben wij overleg snel gevoerd met alle indieners, en zijn tot overeenstemming geraakt over een nieuwe tekst rond die modernisering, die u zo meteen ook krijgt uitgereikt, en dan vervalt daarmee het congresstuk 11. En daar komt dus een ander moderniserings-

verhaal voor in de plaats. Tot slot, (Presidium: Nou dat was net al) laten we de rest van de zaken in de tweede instantie behandelen want dan kan ik de moties verder overzien. Ik dank u.

Presidium: Dank je wel. Het woord is aan Joop den Uyl.

Joop den Uyl: Partijgenoten, afgevaardigden die aan het woord zijn geweest hebben gezegd ook bij ons is met tegenzin en weerzin en afkeer en met bedwingen van anti-peristaltische bewegingen van de slokdarm, besloten om... Dat is natuurlijk een onwaar en onwaardig beeld. Ik heb straks in één zin gezegd: het is niet toevallig dat vanaf de eerste publikatie van het programakkoord, onder verantwoordelijkheid van Lubbers, De Koning, Van Thijn, rechts Nederland, helaas de werkgeversorganisaties voorop, en dan zwijg ik van, van bepaalde bladen en groepen, storm hebben gelopen tegen dit akkoord. En ik stel dat amper één punt te vinden is in dit programakkoord waarvan zou kunnen worden gesteld dat het de uitvoering van Weerwerk echt belet. Het is waar dat lang niet overal in dit akkoord is opgenomen wat Weerwerk vraagt. Dat is volkomen juist. Maar het oordeel over een coalitie-akkoord behoort te luiden: wat staat in dat akkoord dat de uitvoering van Weerwerk echt belemmert, in de weg staat of afsnijdt? En dan is er een enkel punt te noemen. En bijvoorbeeld dan til ikzelf heel zwaar aan het feit dat inkomensteruggang van de minima is gelimiteerd op 1% waar Weerwerk en het congres van de partij in februari zich zo duidelijk hebben uitgesproken voor handhaving van de koopkracht van de minima. Waar dat gebeurt is dat op geen enkel opzicht verheimelijkt. Maar dit akkoord, inhoudelijk, is een akkoord waarvan ik vind dat de Partij van de Arbeid in de politieke krachtspositie waarin de kiezers haar hebben geplaatst, zonder afkeer, zonder tegenzin, zonder enige schaamte, waarvoor de Partij van de Arbeid verantwoordelijkheid kan, en naar mijn oordeel, behoort te nemen. Dat bepleit ik. En dan vraag ik om die zakelijke afweging van wat in het akkoord staat. Eén woord over wat ik ontzettend goed begrijp, wat ik me aantrek, dat is: waarom geen vrouwelijke kandidaat-minister van de Partij van

de Arbeid? En is Den Uyl zijn lijstje van 1 mei vergeten, de stomerij, en alles wat aan denkbare beelden dan opgeroepen wordt. Antwoord dit: dat er niet één vrouwelijke ministerskandidaat is, dat vind ik zelf een ontzettend beroerde zaak. Er is voor elke post, door het fractiebureau, door het partijbestuur, door Max van den Berg, die wij konden claimen, zorgvuldig nagegaan of op de politiek meest verantwoorde wijze een vrouwelijke kandidaat kon worden voorgedragen. Er is een afweging geweest waar u het echt niet mee eens behoeft te zijn en wat ook niet een eenvoudige was. Daar is nadrukkelijk heel zwaar gewogen; de vrouwelijke kandidaat omdat wij die zo buitengewoon belangrijk achten. En als dan vier van de zeven voor te dragen staatssecretarissen Rooie Vrouwen zijn dan zeg ik dat dat niet ongedaan maakt, dat rottige gevoel dat ook ik heb, dat er bij de ministerskandidaten geen vrouw is. Ik betwist wel, dat het geoorloofd is de suggestie te wekken alsof in dat afwegingsproces, om de term van Willemien Tromp-Brantinga te gebruiken: machten aan het woord zijn geweest, machten die, die belemmeren dat vrouwen de hun toekomstige plaats krijgen. Dat trek ik me aan, dan zeg ik: dat is kul. Daar is geen sprake van. Ik vind het verduiveld vervelend en ik trek het mezelf aan dat het niet gelukt is. Ik vind niettemin dat zoals het er ligt met vier van de dertien plaatsen, dat het niet iets is waarvoor de Partij van de Arbeid voor weg hoeft te schuilen en dat de vier vrouwelijke kandidaten die de Partij van de Arbeid voordraagt, dat die er in elk opzicht, zijn mogen, en dat ik er trots op ben, naar ik hoop er straks twee op het Departement van Sociale Zaken te mogen verwelkomen. (*applaus en boe-geroep*) En dat meen ik. En ik denk dat als nu gekozen is voor een plaats, voor een emancipatie-beleid en een project-staatssecretaris voor Emancipatie, dat ook daarin inhoudelijk en qua keuze iets van een beleid en een optie tot uiting wordt gebracht. Concrete vraag. (Presidium: Joop, je tijd is om. We willen aan de tweede ronde beginnen) O.k. (Presidium: Goed. Tweede ronde) (*gelach*)

Tweede sprekersronde

Presidium: We beginnen met de tweede ronde. Als alle sprekers uit de eerste ronde weer het woord zouden willen voeren krijgt iedereen een halve minuut. Ik denk ook dat voldoende mensen het met elkaar eens waren dat velen zich terug kunnen trekken. Ik noem iedereen op in volgorde van de eerste ronde, en de mensen die per sé het woord willen voeren die kunnen misschien alvast naar voren gaan dan merk ik wel of ze achter de microfoon kruipen of niet. Kor van Liempte. Nee. Vincent Oldenburg. Nee. Gerrit Lahuis. Ja.

Lahuis: Ik wou alleen nog een opmerking maken waarbij ten aanzien van die verhoging van de gasprijs wij als partij ons sterk zouden moeten maken om daar iets aan te doen. Dat wou ik alleen nog zeggen. Dan u wel.

Presidium: Bedankt. Willem Kuiper. Ja.

Kuiper: Ja, want ik had een vraag gesteld over de sluiting van de kerncentrales en of dat politieke consequenties zou hebben op het moment dat het onderzoek afgerond zou zijn en dan zou blijken dat het niet meer in overeenstemming was met de strijdpunten.

Presidium: Bedankt. Ada van Dam.

Van Dam: Na m'n geketter over de sociale minima toch een meer inhoudelijke vraag. Betekent het dat het investeringsloon alvast wordt ingehouden voordat bekeken wordt hoe de werknemers daarop invloed uit kunnen oefenen, dat het geld wat in eerste instantie geïnvesteerd wordt voor die werknemers vertrokken is? Want ik vind dat toch een erg heikel punt. Verder een tweede vraag. Kunt u waarmaken dat het emancipatiebeleid wezenlijk zal verbeteren in een coalitie met het CDA, dat de budgetten beter besteed kunnen worden, zonder gehouden te zijn aan al die ambtenarenregeltjes die ze nu onwerkbaar maken?

Presidium: Jan Verhoef. Ik wil wel even nog er tussendoor

zeggen dat als u allemaal nieuwe vragen stelt, d'r is absoluut geen tijd voor om die nog te beantwoorden; dus het heeft niet zo erg veel zin. Jan Verhoef niet, dan Hero Dijkman. Nee. Tonny van der Vondervoort. Nee. Peter Keekstra. Norbert Smulders. Ja, dat dacht ik al.

Smulders: Marjan, bedankt voor je inleiding. (Presidium: Had nou klaar gestaan) Ik was er blij om dat net een minuut geleden ons amendement op het voorstel van het partijbestuur is rondgedeeld. Ik wou dat toch, omdat ik ook in de eerste ronde daarvoor wat beperkte tijd voor had, nog eens even benadrukken. Er liggen verschillende moties om een aantal van onze strijdpunten opnieuw aan de orde te krijgen en min of meer als toekomstige breekpunten mogen te formuleren. Ik denk dat dat op zich geen bezwaar oproept. Ik wijs er alleen op dat dat wat beperkt kan zijn, die opsomming. De doelstelling van de toevoeging van ons amendement is dat Weerwerk naast het regeerakkoord, en zeker op die punten waar dat niet geregeld is, en daar is niet veel geregeld in het regeerakkoord, de basis vormt voor toetreding. En ook de basis vormt voor de partij om op die wijze in al haar organen actie te voeren en zodanig dat Weerwerk in plaats komt van dit regeerakkoord in de compromissen die nu nog uit het kabinet moeten komen. En het kan niet zo zijn zoals het partijbestuur stelt dat de compromissen die uit dit kabinet komen bij voorbaat de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de partij moeten dragen.

Presidium: Dank je wel Norbert. Volgende. Peter Huigsloot.

Huigsloot: Ja, partijgenoten. Ik zou geen tweede ronde nodig gehad hebben als de motie Kostverloren rondgedeeld was. Ik wil er nu de belangrijkste conclusies uit voorlezen. En die zijn dat het congres zijn teleurstelling uitspreekt over het feit dat door de Tweede Kamerfractie geen vrouwelijke minister is voorgedragen, en spreekt uit dat in en door de Partij van de Arbeid het reglementsartikel met betrekking tot de 25%-norm zal worden nagekomen.

Presidium: Wil Bijlsma.

Bijlsma: Ja, ik zal het maar kort maken. Max van den Berg doet alsof we niet tegen mogen zijn en toch vóór stemmen. Daar begrijp ik niks van. Politici doen bijna nooit wat anders, als ik het goed begrepen heb. Je mag best uit twee kwaden het minst kwade kiezen, en je mag er ook best eerlijk voor uitkomen, lijkt mij, en ik zou niet weten wat daar nou tegen is. Den Uyl doet alsof het allemaal goed zit met Weerwerk. Nou dat snap ik ook niet. De minima gaan, als je het optelt, 7% achteruit in de komende vier jaar; d'r komen meer gewone wapens; we volgen de NAVO, dat is +3% per jaar; d'r worden geen kerntaken afgestoten; het bedrijfsleven krijgt 20 miljard zonder dat we daar controle op uitoefenen en dat is dus allemaal wat in Weerwerk staat. En dan zegt Den Uyl bovendien: een begroting, ik citeer, waarin de minima fors teruggaan en de hoge inkomens nog iets zouden stijgen, heeft u het allemaal verstaan, zal geen kans hebben te worden tot een begroting van dit kabinet. Denk ik nee, moet dat nou gezegd worden? Het gaat natuurlijk om de vraag of een begroting - wat betekent fors overigens, is dat 6, 7, 8, 10, 12%, daarover kunnen de meningen nogal uiteen lopen - het gaat natuurlijk om de vraag of een begroting waarin de minima meer dan 1% per jaar teruggaan en waarin de hogere inkomens niet zouden stijgen, want dat haalt toch geen enkel Partij van de Arbeid-lid zich in z'n hoofd, maar zouden dalen, of dat acceptabel is. En dan vind ik het toch wel een beetje typerend dat dat dan als argument voor dit congres moet dienen.

Presidium: Dank je wel, Wil.

Bijlsma: Ik blijf voor, maar dat is alleen maar omdat we geen oppositie kunnen voeren.

Presidium: Ja. (*gelach*) Begrepen. (*applaus*) Gerrit Valk.

Valk: Partijgenoten, tot mijn grote verbazing verneem ik net dat motie 2 van Alkmaar, die zich uitspreekt dat de koopkrachtdaling van 1% ondergrens is, de absolute ondergrens is, en dat

wanneer de koopkracht nog verder mocht verslechteren dat de Partij van de Arbeid haar medewerking aan het kabinet dient op te zeggen, dat het congres-presidium heeft besloten deze motie niet in behandeling te nemen. Naar de mening van de afdeling Alkmaar en van de andere indieners is deze motie zeer essentieel en dient die zonder meer aan de orde gesteld te worden. Dus ik wil hier dan bij deze een voorstel van orde indienen, dat de afdeling Alkmaar en de andere onder-tekenaars deze motie alsnog op de agenda op kunnen voeren. Ik hoop dat u dit wilt ondersteunen. Dat betekent niet dat u daarmee tegelijkertijd deze motie aanneemt, maar ik vind in ieder geval dat dit congres de kans moet hebben om zich hierover uit te spreken. Of 1% koopkrachtdaling niet voldoende is. En of u zich uit wil spreken dat dat niet verder kan. De minima hebben we niet veel te bieden, laten we eerlijk zijn, dit is toch wel het geringste wat we de minima kunnen bieden door deze motie in behandeling te nemen en aan te nemen. Dank u wel.

Presidium: Deze motie zou in strijd zijn met de reglementen, waarbij het congres de bevoegdheid om te besluiten over het al dan niet in behandeling nemen van moties of amendementen, aan het congrespresidium heeft toegewezen. Dus dat ordevoorstel kan niet in behandeling genomen worden.

Valk: Maar voorzitter, ik dien een voorstel van orde in en iedereen heeft het recht om een voorstel van orde in te dienen. En we zitten hier toch niet bij het CDA, waar Van Agt wikt en beschikt. Ik bedoel, we mogen toch zelf hier ook wel een besluit nemen?

Presidium: Wij mogen niet besluiten in strijd met onze eigen reglementen en statuten. Wij zijn ingehuurd om die te bewaren. Ik kan het ook niet helpen.

Valk: Dan kan ik me voorstellen dat reglementen en statuten elkaar bijten want ieder lid van het congres heeft het voorstel om een motie van orde in te dienen, die dan ter plekke op het zelfde moment behandeld dient te worden.

Presidium: Nee, dat is allemaal omschreven in de statuten en

reglementen. Kom maar even een exemplaar halen. (*gelach*) De volgende is Ranshuizen. Wil die het woord? Nee. Dan krijgen we Blijk. Ook niet. Wypke de Jong. Ja.

De Jong: Ik heb mij er toe gezet, voorzitter, om enige verfraaiing aan te brengen aan het voorstel van het partijbestuur. Eerste punt is dat het partijbestuur onze uitnodiging om een voorstel van het partijbestuur te bekrachtigen om de Tweede Kamerfractie te machtigen. En volgens de statuten is er slechts één hoogste instantie in de partij, dat is het congres. Het is dus het congres dat machtigt, die het partijbestuur... (publiek: harder) oh, ik dacht dat ik al luid sprak, maar dat valt weer tegen. Ik beweer dus dat in het voorstel staat dat wij een voorstel van het partijbestuur bekrachtigen om de Tweede Kamerfractie van de Partij van de Arbeid te machtigen om de bewindslieden verlof te geven toe te treden. Ik zeg dat er in de statuten slechts één hoogste instantie in de partij is, dat is het congres, dat eerstegeboorterecht moeten wij ons niet laten ontnemen, en daarop is het eerste amendement van de afdeling Den Haag 4 gericht, namelijk dat niet het partijbestuur, maar heel duidelijk het congres de Tweede Kamerfractie machtigt. Een tweede amendement is dat ik... ik heb de handel meegemaakt op het oktobercongres van 1977, toen we het over de 8+ hadden. Er is toen ook een motie aangenomen waarin stond dat 7:7:1 een weeffout was. Ed van Thijn heeft toen uit en te na bezworen dat dat eigenlijk een overbodige bewering was en uit z'n dagboek kunnen we vernemen dat toen het congres was afgelopen de informateurs Verdam en Vrolijk de ordonansen uitzonden om met een voorstel 7:7:1 te beginnen. Ik wil dat lichtelijk afsnijden door de frase "tot het nieuw te vormen kabinet toe te treden op basis van de bereikte overeenstemming tussen" te vervangen door "tot het kabinet, te vormen op basis van het blijkens thans openbare stukken bereikte overeenstemming tussen". U ziet, het is wat letter-geklungel, maar je weet nooit.

Presidium: Bedankt Wypke. Brunt, Den Haag. Nee. Pijkkel Schröder nog?

Schröder: Ja, ik zou geen behoefte gehad hebben nog iets te zeggen, als Den Uyl mij niet daar zo toe had uitgedaagd, door te beweren dat er niet een zo groot verschil in macht en machtsituatie zou zijn, waardoor vrouwen niet in een kabinet of op dergelijke hoge posities komen. Dat ligt niet, daar ben ik van overtuigd, uitsluitend aan de onwil van een paar heren, dat ligt aan structurele machtsverschillen tussen mannen en vrouwen... *(applaus)* Ik had het voornemen om daarover te spreken op ons Rooie Vrouwencongres op vrijdagmiddag om half twee. En ik wil dus graag Den Uyl, als hij op dat moment niet beëdigd wordt, uitnodigen om daar mijn speech te komen horen. Om te horen hoe het eigenlijk in elkaar zit. *(applaus)*

Presidium: Karel van der Laarschot. Nee. Dick Nijhof. Ook niet. Hans Jonkman. Ton Jacobs. Joost de Kort. Ja.

De Kort: Ik heb nog geen antwoord gekregen op de vraag hoeveel kerntaken we nu de komende vier jaar - sommigen hopen dat we die vier jaar niet volmaken, maar dat is een ander chapter - hoeveel kerntaken gaan we in deze komende kabinetsperiode nou werkelijk afstoten? En een tweede opmerking behelst mijn opmerking over alle strijdpunten. Kijk eens, Max, wij kunnen dan misschien als ingewijden nog wel die strijdpunten herkennen, maar waar het er om gaat is of de kiezers straks kunnen herkennen dat een kabinet met de Partij van de Arbeid ook werkelijk die strijdpunten heeft uitgevoerd. En dat maakt niet alleen de Partij van de Arbeid uit, en dat maakt niet alleen het CDA onmogelijk. Dat moet je zien te verkopen aan de kiezers. Die maken dat uiteindelijk uit of je dat ook kunt voortzetten na '85 of mogelijk eerder.

Presidium: Dank je wel. Rob van Gijzel.

Van Gijzel: Ja, beste partijgenoten. De Jonge Socialisten hebben net gezegd dat als er al een ja-woord moet klinken, dat het dan alleen een strategisch ja-woord kan zijn. Want we willen uiteindelijk een nee bereiken ten opzichte van het CDA. Daarom moet onze strategie er op gericht zijn om de positie

van de Partij van de Arbeid maatschappelijk en parlementair te versterken. Daarom ook zullen onze ministers in dienst moeten staan van het beleid van de Partij van de Arbeid en zich niet moeten vereenzelvigen met het beleid van het kabinet dat niet het onze is. Ons programma en onze ideeën moeten centraal staan in hetgeen wij als partij uitdragen. Omdat er concessies gedaan zijn, betekent dat nog niet dat we een ander standpunt hebben. We zullen de mensen uit moeten leggen waar we voor staan. We zullen ze moeten mobiliseren en politiseren. We zullen als partij keihard moeten knokken voor het behoud van de koopkracht van minima, voor het terugdringen van de kernbewapening, en de sluiting van de kerncentrales. Want dat alles is nu nog niet geregeld. Ministers van de Partij van de Arbeid moeten zich door zo'n houding van de partij niet aangevallen voelen, maar juist ondersteund. Want het gaat erom dat de politiek van de Partij van de Arbeid en van de ministers erop gericht zijn het beleid van het kabinet een beetje naar links te schuiven. (Presidium: Dank je wel, Rob) Wat belangrijker is, één zin, wat nog belangrijker is dat wij die parlementaire en maatschappelijke positie verbeteren en dat we dat niet alleen kunnen bereiken, en niet primair kunnen bereiken via deelname aan het kabinet. En daarom verzoeken wij dit congres om het amendement van Zuid 2 Amsterdam te steunen.

Presidium: Ineke Holierook.

Holierook: Als ik het goed begrijp dan heeft onze voorzitter gezegd waar afspraken zijn gemaakt mag geen maatschappelijke actie worden gevoerd. Nou begrijp ik pas de werkelijke intentie van de wervingsbon die maandagochtend in De Volkskrant stond o.a. onder de oproep tot dit congres. Wie het er mee eens is om mee te regeren als Partij van de Arbeid, die wordt lid. Dat heeft verregaande consequenties, wat meneer de voorzitter net heeft gezegd.

Presidium: Thea van der Linde.

Van der Linde: Ik wend me niet tot de voorzitter want die weet toch wat ik zeggen ga, maar tot partijgenoot Den Uyl. Misschien is het toch wel goed die criteria voor aankomende ministers eens te vermelden. Bijvoorbeeld in de eerstkomende Voorwaarts. Er is namelijk aardige feministische literatuur over mannelijke en vrouwelijke criteria. En misschien is het best wel noodzakelijk dat het partijbestuur es een keer zich in die literatuur gaat verdiepen. (*applaus*)

Presidium: Carla van de Rest. Nee. Willemien Tromp.

Tromp: Partijgenoten. Als ik zeg dat er in onze partij kennelijk krachten aanwezig zijn die maken dat capabele vrouwen niet voldoende aan bod kunnen komen, dan bedoel ik krachten en dan bedoel ik geen beschuldiging aan personen. Krachten in de zin van mechanismen zoals die ook in de rest van onze maatschappij plaatsvinden. En overigens blijf ik bij mijn uitnodiging aan het partijbestuur om binnenkort met voorstellen te komen om aan dit mechanisme, dat verhindert dat capabele vrouwen binnen onze partij aan bod kunnen komen, onderzoek te doen.

Presidium: Dank je wel. (*applaus*) Annemarie Goedmakers. Intussen kan ik nog even zeggen dat motie 4 is ingetrokken ten gunste van motie nummer 5. Gooit u 4 dus even weg, maar niet op de grond. Annemarie.

Goedmakers: Ja, ik vind het erg jammer dat ik nu de tweede ronde krijg, want ik had liever eerst antwoord op mijn vragen gekregen. Ik zal in ieder geval het congres op willen roepen om de motie Kostverloren met de toevoeging van Zandvoort te steunen.

Presidium: Dank je wel. Jan Metzlar als laatste.

Metzlar: Max van den Berg, die heeft toegezegd dat het partijbestuur de motie van de diverse Friese afdelingen, die u ondertussen heeft ontvangen, wil overnemen, maar hij geeft daar gelijk een uitleg bij die volgens ons daarmee in strijd is. De motie is inderdaad bedoeld dat de partij in haar maat-

schappelijke actie ondersteuning geeft aan onze mensen in het kabinet. Maar de partij die blijft wel uitgaan van die zaken die in Weerwerk zijn vastgelegd. En om even een klein voorbeeld te noemen, dat zal dus kunnen betekenen dat wanneer de vakbond voor de minima gaat opkomen en daar zware actie voor gaat voeren, dat de Partij van de Arbeid die actie zal ondersteunen via haar partijbureau. Ik hoop dat dat duidelijk is.

Presidium: Dank je wel. Voor de antwoorden eerst Maarten van Traa.

Beantwoording vragen tweede ronde

Van Traa: Partijgenoten, alleen over congresstuk 11 en congresstuk 13. Congresstuk 11 wil uitdrukking geven aan het idee dat een kabinet met Partij van de Arbeid-ministers niet zal en niet kan meewerken aan plaatsing van nieuwe raketten in Nederland. Wij hebben dat, gezien het akkoord en gezien de brief van de fractie van de Partij van de Arbeid van 11 augustus, in overleg met Alkmaar anders geformuleerd. Daaruit is gekomen motie 13, die te zien is als een amendement op motie 11. En we hopen dus en ik dacht ook dat het idee was, dat Alkmaar 11 zou intrekken en dan kunnen we als 13 die motie overnemen.

Presidium: Dank je wel. Max.

Van den Berg: Congresstuk 8 en 9. Voorzitter, voorstellen van Wypke de Jong en vele anderen. Congresstukken 8 en 9 neemt het partijbestuur over. Congresstukken 2 en 12, daarvan verzoekt het partijbestuur de afdeling Veendam, Jan Jager, Max Lemlein en de anderen, om congresstuk 12 in te trekken ten gunste van congresstuk 2. Is dat akkoord? Bedankt. Dan neemt het partijbestuur congresstuk 2, afdeling Amsterdam-Zuid 2, over. Congresstuk 7 spreekt een aantal heel ongelijksoortige dingen uit, zoals over progressieve samenwerking, en ik heb dat al gezegd in mijn verhaal, ook al eerder in de toelichting

van het partijbestuur: andere dingen daarentegen lopen juist weer erdoorheen, eh, met wat we nou vanavond moeten doen in een ja of een nee. Zodat alleen al door de hele opzet, wat ons betreft, die motie verworpen moet worden. Dat is congresstuk 7. Punt van de vrouwen lijkt me voldoende argumenten over gewisseld. Congresstuk 4 is ingetrokken ten gunste van congresstuk 5. Partijbestuur wacht de stemming gelaten af. Eh, congresstuk ..., nou zelfs zonder bril kan ik dat niet lezen. Congresstuk 1 zal het zijn, afdeling Heerenveen Jan Metzlar en anderen, dat nemen we over, heeft hier nog net es even gezegd hoe dat nou zit. Ik heb geprobeerd uit te leggen dat wij niks voelen voor schone handen. Metzlar heeft gezegd: "Nee 't is, 't zijn geen schone handen. Verantwoordelijkheid voor die ministers, als we voor die minima staan, de vakbeweging voert actie. Dan moeten we dat wel kunnen doen op basis van Weerwerk." Dat heb ik zowel in mijn verhaal ongeveer eenderde van mijn tijd aan besteed, in mijn inleiding, al staat dat letterlijk ook in de toelichting van het partijbestuur en dat nemen we ook graag over. Dat gold ook overigens voor dat stuk van Amsterdam wat we overgenomen hebben. Dan congresstuk 3. Motie afdeling Tilburg. Partijbestuur zou Tilburg willen vragen eigenlijk hem in te trekken, omdat we Amsterdam hebben overgenomen. Dat is een amendement op dat besluit dat precies Weerwerk, maatschappelijke actie formuleert. En anders wordt het wel erg veel. Als Tilburg dat wil, dan hou ik nou m'n mond erover. Anders moet ik er nog iets over zeggen. Ja, akkoord. Bedankt. Tilburg ingetrokken. Dan congresstuk 11. Dat was al ingetrokken door Alkmaar ten gunste van nieuw 13. Dat heeft Van Traa net behandeld. Hou ik nog over congresstuk 10. Dat luidt: het heeft kennis genomen van een aantal bijzonderheden van beleidsvoornemens van het demissionair kabinet. Zegt, kijk met inachtneming van het overeengekomen regeerakkoord, kabinetsbeleid, rijksbegroting, moet die zaak drastisch gewijzigd worden, met name een eigen risico voor de werknemer in de ziektewet is onaanvaardbaar. Naar mijn mening kan deze motie niet. We hebben afgesproken

met elkaar in de akkoorden wat we afgesproken hebben. Wat niet geregeld is, is niet geregeld en staat in Weerwerk. We zeggen nu net in wat we gaan uitspreken dat wat niet geregeld is op basis van Weerwerk gedaan zal worden. Dus dan heeft het geen zin om dit punt nog eens apart te doen tenzij men bedoelt dat het een aanvulling is op het akkoord en die kunnen vanavond niet meer geleverd worden. Dus stellen we Alkmaar voor een vertrouwen in Weerwerk te stellen, conform alles wat we nu hebben afgesproken en u hebt al begrepen dat we drastisch die zaak willen wijzigen. Daar zit het allemaal niet in. Het gaat puur om dat laatste zinnetje. *(dit zinnetje luidt: het congres spreekt uit dat "- met name een eigen risico voor de werknemer in de ziektewet onaanvaardbaar is")* Ik stel Alkmaar voor op basis van wat we overnamen van Amsterdam congresstuk 10 terug te trekken. Is Alkmaar daartoe bereid? Dat moet ik eigenlijk de voorzitter vragen. Ja? Ik hoor Alkmaar helemaal niet. Nee? (Presidium: Het lijkt me wat verwarrend, Max ga even door) Goed, congresstuk 10 blijft boven de markt. Dan heb ik alle moties gehad, voorzitter, dan blijft er nog een vraag over rond de kerncentrales over 6 maanden. De tekst van de toelichting luidt als volgt: "Het zal niemand ontgaan zijn dat dit een punt van een wat andere orde is dan andere punten. Dat we het niet binnengehaald hebben zoals we het binnen wilden halen. Dat het derhalve een bijzonder zwaar punt is. En dat we ons in het kabinet op basis van Weerwerk en in het parlement op basis van Weerwerk en in de maatschappelijke actie bijzonder hard zullen opstellen om dat punt gedaan te krijgen". Da's de positie over 7 maanden en u zit hier met elkaar om in de komende weken al, en wat we in de komende 6 maanden kunnen doen, die maatschappelijke druk te organiseren om politiek straks een kans te hebben op het besluit dat wij zo graag willen zoals het in Weerwerk staat geformuleerd. Kabinetscrisissen, voor zover niet geregeld in het programakkoord, worden niet bij toespraak van de partijvoorzitter op deze bijeenkomst aangezegd. Voorzitter, dan is er een laatste punt van Wil Bijlsma, die heel handig omdraait mijn stelling van je kunt best tegen

zijn en toch vóór stemmen om te kiezen uit twee kwaden. Het kiezen uit twee kwaden. Goed, wat je maar kwaad noemt. Da's een ander verhaal. Dat de één enthousiaster is dan de ander dat is volstrekt duidelijk. Waar het mij om gaat, da's mijn afsluitende zin, is dit. Ik vind het niet fair dat u 6 ministers en 7 staatssecretarissen het werk laat doen, het partijbestuur opzadelt met gewoon een volstreekte verantwoordelijkheid vanavond, met een ja of nee, tegelijkertijd zegt eh, kijk we zijn tegen, maar we zeggen ja. Dat kan niet. Als u ja zegt, zegt u ja voor de afspraken. Die verdedigen we ook. We willen meer, want het zijn compromissen, daar vechten we voor, maatschappelijk en in het parlement. Maar we verdedigen die mensen van ons. En voor wat er niet geregeld is, vechten we op basis van Weerwerk en opnieuw zitten daar die kabinetsleden, vechten, sluiten compromissen, natuurlijk ook dan overleggen ze samen met de fractie, met de partij en op die manier voeren we die strijd. Dat is eerlijk, dat is fair, dan heeft een ja of een nee, waarvoor ik niet gepleit heb vanavond, een duidelijke afweging. Voorzitter, ik dacht dat we d'r daarmee zijn in de beantwoording. Dank u.

Presidium: Ja, Joop den Uyl krijgt het woord. Alkmaar heeft motie nummer 10 niet ingetrokken.

Den Uyl: Partijgenoten, Max van den Berg heeft het oordeel van het partijbestuur over de moties gegeven. Ik voel me verplicht nog tot een enkel woord ter informatie. Zoals zoëven geformuleerd door Willemien Tromp over de maatschappelijke krachten, de mechanismen die werkzaam zijn en verhinderen dat capabele vrouwen op de plaats komen die hen toehoort. Zo geformuleerd, capituleer ik, want zij heeft gelijk, dat is ook mijn opvatting. (*applaus*) Twee: ik vind dat ik nog antwoord moet geven op een vraag gesteld in de eerste ronde. Dat is een feitelijke vraag die luidde: wat kandidaat-bewindslieden van de Partij van de Arbeid bij een ontmoeting met formateurs hebben verklaard ten aanzien van de grondslag waarop ze toetreden tot het kabinet.

Allen hebben verklaard dat tot die grondslagen behoort hetgeen ik u straks heb toegelicht omtrent de consequenties die een besluit van een kabinet zou hebben wanneer dat zou strekken tot het aanvaarden van de plaatsing van kernraketten. Dat is door allen verklaard. En ten slotte. Er is de afgelopen weken veel getrokken aan die programconclusies. Meer door rechts dan door links. Vergeet u dat geen moment. Ik heb mij onverminderd op het standpunt gesteld, afspraak is afspraak, akkoord is akkoord, wat is overeengekomen is overeengekomen en daarmee is het zo. Ik onderschrijf geheel in die zin wat Wypke de Jong hier gezegd heeft. Beslissend voor de Kamerfractie van de Partij van de Arbeid is uitsluitend uw ja of nee op de vraag of u de fractie machtigt kandidaat-bewindslieden toestemming te verlenen tot toetreding tot dat kabinet op de basis van de gepubliceerde programstukken en de zetelverdeling.

De stemmingen

Presidium: Dank je wel Joop. Dan gaan we nu over tot de stemmingen. We gaan stemmen. Wij stellen voor om eerst over de diverse moties de stemmingen te houden en daarna over het voorstel van het partijbestuur waar enkele amendementen op zijn ingediend, en die amendementen komen dan uiteraard eerst in stemming en dan het totale voorstel. Die amendementen betreffen, ik zeg dat nog maar even voor de duidelijkheid, congresstuk 12, ik ga straks vragen of het goed is dat die is ingetrokken, en congresstuk 2 en congresstuk 8 en 9, die kunt u dus even onder op uw stapel leggen. We gaan eerst naar de moties. Congresstuk nummer 1. Daar beginnen we mee. De moties zijn namelijk gerubriceerd min of meer op onderwerp. De nummers komen overeen met de onderwerpen. Dus we gaan gewoon de volgorde zoals ze genummerd zijn bij langs en dan komen we d'r vanzelf uit. De moties bijten elkaar niet. Een aantal, stellen we voor - of zijn waarschijnlijk al ingetrokken - maar dat wordt even aan u voorgelegd en dan komen we d'r waarschijn-

lijk zo met z'n allen best uit.

Motie nummer 1. Congresstuk nummer 1. De motie die daarop verwoord staat. Wie is daar voor? Dank u wel. Wie is daartegen? Is aangenomen. (*protesten*)

Congresstuk nummer 1. Ja maar de stemming was zo overduidelijk.

Congresstuk nummer 3. De motie van de afdeling Tilburg. De afdeling Tilburg wil hem intrekken. De vraag is of u daarmee akkoord gaat. Gaat u akkoord er mee dat hij wordt ingetrokken? Wie is daarvoor? Dank u wel. Dan is die ingetrokken.

Congresstuk nummer 4. Wordt voorgesteld om die in te trekken ten gunste van congresstuk nummer 5. Wie is daarvoor? Dat die wordt ingetrokken dus. Ja dank u, dan is die ingetrokken.

Dan krijgen we congresstuk 5 en 6. Die staan op één bladzijde.

Congresstuk 6 is een amendement op de motie verwoord onder congresstuk 5. Eerst dus de stemming over congresstuk 6, het amendement. Wie is voor dat amendement? Dank u wel. Wie is daartegen? Dat is aangenomen. Dan nu de motie zoals die staat bij congresstuk 5, geamendeerd. Wie is daarvoor? Dank u wel. Wie is daartegen? Dan is die aangenomen.

Congresstuk 7 is aan de orde. Wie is voor? Dank u. Wie is daar tegen? Die is verworpen.

Het verzoek om congresstuk 10 in te trekken. Wie is daar vóór? Het is niet door de afdeling gevraagd? Akkoord, dan blijft hij gewoon staan. Dan moet ik daar even wat bij vertellen. Dat laatste gedachtenstreepje "met name een eigen risico voor de werknemer in de ziektewet onaanvaardbaar is". Ik heb het over congresstuk 10 van de afdeling Alkmaar, dat is wat betreft het presidium er onterecht ingekomen. De motie, hebben wij gezegd, die is aan de orde, behalve dat laatste gedachtenstreepje. Omdat dat strijdig is met de afspraak over de procedure van vanavond, namelijk het voorstel van het partijbestuur bekrachtigen of afwijzen. Je voegt met dat laatste gedachtenstreepje min of meer een voorwaarde toe aan het partijbestuursvoorstel en derhalve is dat laatste gedachtenstreepje niet aan de orde. Het partijbestuur fluistert mij net in: dat zo zijnde,

dan nemen wij de motie over. (*gelach*) Ik breng in stemming de motie op congresstuk 10. Nogmaals zonder dat laatste gedachtenstreepje. Wie is daar voor? Dank u. Wie is daar tegen? Dan is die aldus aangenomen.

Congresstuk 11. Is ingetrokken, althans dat is het voorstel. Wie is het daarmee eens. Wie is voor het intrekken? Dank u wel. Wie is daar tegen? Dan is die ingetrokken en blijft staan congresstuk 13. Ja. Wie is daar voor? Dank u wel. Wie is daar tegen? Dan is die aangenomen en hebben we hiermee de moties gehad. En komen we bij het voorstel van het partijbestuur, en de amendementen die daarop ingediend zijn. Ja, u heeft ze weer onderuit uw stapel. (...) (*enkele zinnen ontbreken in de geluidsopname*) In dat voorstel van het partijbestuur staat: "machtigt", sorry, "de Partij van de Arbeid bijeen en zo, bekrachtigt het voorstel van het partijbestuur om de Tweede Kamerfractie van de Partij van de Arbeid te machtigen". Dat staat er. Den Haag stelt voor om daar van te maken: "bekrachtigt het voorstel", oh sorry, "machtigt de Tweede Kamerfractie". Duidelijk? Het partijbestuur heeft het overgenomen, maar ik weet niet of dat nou een aanbeveling is. (*gelach*) Ja ik bedoel in dit tijdstip van de beraadslagingen en stemmingen. Het is duidelijk. Wie is daar voor? Dank u. Wie is daar tegen? Dan is dat aangenomen.

Dan het volgend amendement, op datzelfde voorstel van het partijbestuur waar we het nu over hebben. Er staat: "tot het nieuw te vormen kabinet op basis van de bereikte overeenstemming tussen" en dat moet gewijzigd worden volgens Den Haag in: "tot het kabinet, te vormen op basis van de blijkens thans openbare stukken bereikte overeenstemming".

Congresstuk 9. Wie is daar voor? Dank u. Wie is daar tegen? Dat is aangenomen.

Dan is het voorstel om congresstuk 12 in te trekken. Ja. Wie is daar voor? Ja dank u, dan is dat ingetrokken. Dan blijft over congresstuk 2. Ja, wie is daar voor? Dank u. Wie is daar tegen? (*protest*) Ja, maar het is al volledig aanvaard en aangenomen. Aangenomen. Dan is aan de orde het voorstel van het

partijbestuur zoals in de stukken en we net geamendeerd hebben. Wie is daar voor? Dank u wel. Wie is daar tegen? Dan is dat aangenomen. (*langdurig applaus*) Het woord is aan Joop den Uyl. (*applaus*)

Slottoespraak Den Uyl

Den Uyl: Ik zou wel een paar woorden willen zeggen, maar ik zou eerst de kandidaat-ministers en staatssecretarissen die hier aanwezig zijn willen vragen om hier even naar toe te komen. (*applaus*) Ik hoop dat ze zelf weten om wie het gaat. Ja, voordat het gaat lijken op een feestje even een paar woorden. Dat is dit. Ja, we hebben een krankzinnige Partij van de Arbeid. Wie hier niet beter zou weten en vanavond geluisterd zou hebben, zou denken hier staat een aantal personen die verdacht wordt van ernstig misdrijf, namelijk de neiging te willen toetreden tot een kabinet. En die komen voor een zeer scherpe veroordeling en terechtwijzing in aanmerking. Ik ben dank verplicht op dit moment aan de partij, aan u, voor de manier waarop deze partij die democratische plicht en dat democratische recht van een oordeel te geven vandaag waarmaakt. Waar vind je zo'n partij in Nederland, die op dit moment in de formatie deze discussie houdt en die hier besluiten neemt? En (*applaus*) en ik ben dank verplicht (*de overheadprojector scherm vertoont op dit moment het woord 'Utrecht', waarop gelach*), wacht even, en ik ben gewoon dank verplicht aan de mensen die de afgelopen periode in het partijbestuur, in de fractie, zo ongehooflijk hard ingespannen en volhardend hebben gewerkt om deze beslissing mogelijk te maken. En dan, ja, ik neem aan, ik hoop, dat u ze kent. Voor de goede orde: Sipi Langendijk, Ina Dales, (*applaus*) Hedy d'Ancona, (*applaus*) in het rood Saskia Stuiveling, (*applaus*) Max van der Stoel (*applaus*), Marcel van Dam (*applaus*). Niet te hard, anders denkt 't ie dat ie altijd gelijk krijgt, (*gelach*) Jos van Kemenade (*gejuich, applaus*), Jaap van der Doef (*applaus*), André van der Louw, met excuus aan Rotterdam, (*gejuich, applaus*), Ed van Thijn (*applaus*), Hans Kombrink (*applaus*).

(Presidium: En Joop den Uyl.) (*applaus*) Mag ik gewoon zeggen, hier staan dus een aantal kandidaat-bewindslieden. 't Kabinet is er nog niet, er kan nog van alles gebeuren. (*gelach*) We leven bij de dag. Maar we leven ook gewoon als socialisten in Nederland. Wij gaan in de slag. Een rare partij. Voor de afwisseling ben ik dus nu bedoeld, beoogd als minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Ik vermeld dat omdat ik dat alleen ben dankzij Liesbeth den Uyl die hier naast mij staat op deze vloer (*applaus*). Ja, ik vergeet natuurlijk altijd te zeggen dat ik ongelooflijk goed en fijn met Max van den Berg heb kunnen werken. Dat moet gewoon even van 't hart. Ongelooflijk goed en fijn (*applaus*). En dat geldt meer voor die rakkers daar, maar ze hebben nog zoveel tijd tegoed dat ik me matig in mijn lofprijzingen. Maar de dank is er niet minder gemeend om. Wim enzovoort. Al de mensen op de Witsenkade. Goed, we hebben die verkiezingen niet gewonnen. 't Is waar. Mijn schuld, ieders schuld, we hebben ze niet gewonnen. Maar, we zijn niet teruggetreden. We zijn als democratisch-socialistische partij in dit land niet teruggeweken. Vermoeiend, uitputtend, om gek van te worden, drie maanden onderhandelen: ja. Een reden om op te geven? Nooit! Alle reden, kijkend naar de mensen om ons heen die wat van ons verwachten. Alle reden, kijkend naar de wereld om ons heen. U bent nodig. Wij hebben een taak in de tijd. Wij gaan, kritisch gevolgd door u, aangemoedigd door u, als kandidaat-bewindslieden van de Partij van de Arbeid in de slag, aan de slag, vanuit onze socialistische overtuiging. Hier is de Partij van de Arbeid, vandaag en morgen! Dank u wel allemaal.
(*langdurig applaus*)

Presidium: En om in de sfeer te blijven heb ik nog twee mededelingen voor u. In de eerste plaats: er liggen broodjes in de hal die afgevaardigden mee kunnen nemen, maar gelieve ze wel zelf even in een zakje te doen en in de tweede plaats: wilt u alstublieft al uw eigen papierrommel en die van ons allemaal die we hier gestrooid hebben, weer meenemen? Dank u wel. Dit was het congres.

(*einde*)